

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

Diplomová práce

Základní zásady soukromého práva

Eva Součková

2012/2013

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: **Základní zásady soukromého práva** zpracovala sama a uvedla jsem všechny použité prameny.“

V Plzni, březen 2013

.....

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce doc. JUDr. Janu Paulymu, CSc. za cenné rady a odborné vedení zadané diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala za podporu své rodině a přátelům.

Obsah

Seznam použitých zkratek	6
Úvod	7
1 Soukromé právo	9
1.1 Pojem práva	9
1.2 Soukromé právo	12
1.2.1 Třídění práva na soukromé a veřejné	12
1.2.2 Třídění soukromého práva na odvětví	14
2 Pojem, obecná charakteristika právních zásad	16
2.1 Vymezení pojmu zásada	16
2.2 Třídění, kritéria a klasifikace	17
2.3 Funkce právních zásad	20
2.4 Co je a není pramenem zásad?	22
2.4.1 Prameny obecně	22
2.4.2 Prameny právních zásad	23
2.5 Zásada versus norma	26
3 Zásady soukromého práva	29
3.1 Přehled jednotlivých zásad soukromého práva	30
3.2 Zásada rovnosti	31
3.3 Zásada autonomie vůle	32
3.4 Zásada bdělosti	35
3.5 Zásada vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno	36
3.5.1 Zásada dispozitivnosti	38
3.6 Zásady soukromoprávní jistoty	40
3.6.1 Zásada dobré víry	41
3.6.2 Zásada iura quaesita	45
3.6.3 Zásada lex retro non agit	46

3.6.4 Zásada ochrany práv třetích osob	48
3.7 Zásada pacta sunt servanda.....	49
3.8 Zásada prevence.....	55
3.9 Zásada nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet.....	56
3.10 Zásada nemo turpitudine suam alegare potest.....	63
3.11 Zásada ekvity	66
3.11.1 Zásada dobrých mravů.....	67
3.11.2 Zásada zákazu zneužití práv	68
Závěr	70
Summary.....	74
Příloha – přehled vybraných pojmů, zásad a citátů	75
Literatura.....	77

Seznam použitých zkratek

Ústava – ústavní zákon č. 1/1993, Ústava České republiky

Listina – publikováno pod č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

NObčZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – nový (účinný 1. ledna 2014)

ObčZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ObchZ – zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ZoR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

S problematikou základních zásad se setkáme prakticky v každé učebnici práva, která se zabývá některým z konkrétních oborů. Ať už se jedná o trestní právo, správní právo, mezinárodní právo... každé z těchto odvětví poukazuje na určitá východiska, která jsou pak označována jako zásady. První jakési povědomí o jejich existenci se studentům práv dostává již v samém úvodu studia a to nejen prostřednictvím římského práva či obecné historie práva, ale i prostřednictvím předmětu zvaného teorie práva. Tyto první poznatky by pak měly být prohlubovány studiem dílčích právních odvětví. Přesto je ale možné setkat se u některých studentů s jen mizivým vědomím o jejich existenci. Jsou mnohými považovány za nepříliš důležitou skutečnost, která je nezáživnou součástí právní nauky.

Nejinak tomu bylo i u mne. Zásady jsem vnímala jen jakýsi přežitek římské doby, vyučované nejen k všeobecné vzdělanosti budoucích odborníků v oblasti práva, ale i jako vyjádření úcty k římským právníkům, kteří nám prostřednictvím svého učení zanechali velmi významný hodnotový odkaz, ze kterého čerpáme dodnes. Po zadání práce jsem se začala mimo jiné, zabývat otázkou, proč jsou zásady mnohdy přehlíženy. Do rukou se mi postupně začaly dostávat odborné učebnice, ve kterých jsem hledala jakékoliv informace k zadanému tématu. Avšak tyto prameny často obsahovaly (pokud vůbec) jen strohé všeobecné pojednání o tom, co se zásadou rozumí, anebo se spokojily s pouhým výčtem zásad, považovaných za nezbytný základ. U takto zpracované materie zásad, která se v literatuře objevuje hned v úvodních částech, se někdy můžeme setkat s odkazy na ustanovení, kde jsou zásady zakotveny či s nimi mají nějakou jinou souvislost. To ovšem může v počátku studia činit drobné obtíže vzhledem k ještě nenastudované látce toho či onoho odvětví a na konci studia se na začátek knihy vrátí asi jen málo kdo. K uchopení podstaty je tedy nutné sáhnout po více či méně filosoficky orientované literatuře, která je ne vždy považována za čtivou. V tomto tedy spatřuji zdroj problému nevěnování dostatečné pozornosti, respektive přehlížení významu zásad.

Když jsem začínala zpracovávat toto téma, neubránila jsem se otázkám, které se zabývají pojmovým charakterizováním, ale ani otázkám, které inklinují až k historickým základům. Např. Kdy a kde se zrodilo právo, potažmo soukromé právo? Co jsou zásady, kde se vzaly a k čemu jsou dobré?

Co se tedy historické otázky týče, můžeme říci, že tak, jak se postupně začala vyvíjet společnost, tak se ruku v ruce s ní vyvíjely i hodnotové systémy. Za jeden z nejstarších lze považovat systém inspirovaný říší zvířat. „Zabij, nebo budeš zabit“ V lidské společnosti bychom tento model mohli spatřit v Chamurappiho zákoníku – „oko za oko“. Stejně jako se vyvíjelo uspořádání společnosti, evolutivním vývojem si rovněž prošly i vzájemné mezilidské vztahy, které bylo nutno více a více regulovat nějakým fungujícím systémem. A právě antickému Římu vděčíme za první propracovaný právní systém, který se stal podkladem pro soudobou právní soustavu. Navíc byl prvně formulován pojem soukromého práva, byť nikoliv ještě v tom smyslu jak ho známe v současnosti. A taktéž většina zásad byla formulována právě v těchto časech. Ty byly postupně dotvářeny tak, jak si to doba žádala.

Obecné zásady právní zažívají v současné době, řekla bych, jakousi renesanci. Mnoho významných právníků k nim v současnosti obrací svou pozornost. Přesto stále není problematika zásad, a potažmo zásad soukromého práva, zpracována v ucelený soubor v takovém rozsahu, v jakém by si to zasloužily. Ráda bych se tedy proto ve své práci pokusila vyzdvihnout nejdůležitější z podstaty a účelu zásad.

Úvodní část je obecného charakteru. Snahou bude rozklíčovat zadané téma tak, aby bylo zřejmé, kam se zásady řadí. Nejdříve tedy pojednám o tom, co je to soukromé právo a o jeho postavení v právním systému. Pro ucelené pojetí soukromého práva a jeho základních zásad cítím potřebu vyložit pojem práva v obecném smyslu, proto první část, zabývající se výkladem o právu, potažmo o soukromém právu se může jevit poněkud zdlouhavější. V další části přejdu k obecnému vymezení zásad. Budu se zabývat jejich tříděním, jakou mají funkci, a v neposlední řadě se pokusím vymezit jejich zdroj. Ve třetí části přikročím ke konkretizaci jednotlivých základních soukromoprávních zásad. Cílem bude vysvětlení významu, k jaké problematice soukromého práva se váží a zda a kde jsou tyto zásady promítnuty.

Vzhledem k současnému stavu „vacatio legis“ jsem se rozhodla pro práci se stávající platnou a zároveň účinnou právní úpravou, kdy se u některých zásad pokusím alespoň o malý komparativní vhled do nové právní úpravy. Na tomto místě musím ještě podotknout, že při práci s judikaturou budu pro účely této práce zjednodušovat skutkový stav a omezím se na výběr podstaty judikovaných tezí.

1 Soukromé právo

Popsat úlohu základních právních zásad soukromého práva není jednoduché a pro pochopení problematiky je zapotřebí vymezit či vysvětlit výchozí pojmy. Tedy zodpovědět otázku, co je to soukromé právo? Na to nám dává odpověď vědecká disciplína, kterou je právní věda. Jejím posláním je zaobírat se právními jevy, kdy základním jevem je právo samo - chápaného jako normativní systém. Dále pak je jejím úkolem vysvětlit, jak a proč právo vzniklo, jeho trvání a působení ve společnosti.

Právní teorie se tedy snaží řešit dílčí problémy, dávat je do souvislostí a odpovídat na otázky. Zpravidla ale zodpovězení jedné otázky vede k vyvolání otázek dalších. V souvislosti s analýzou základních zásad soukromého práva, které jsou jen dílčí složkou právního systému, není možné popsat do všech důsledků podstatu jednotlivých pojmů či práva samotného, proto je na následující vymezení nutno nahlížet jen jako na relativní východiska, ze kterých budou dále mé úvahy vycházet.

1.1 Pojem práva

Zdá se mi nevyhnutelné začít zde otázkou, která zajímá lidstvo od nepaměti: Co je to právo? Mnoho vědeckých prací se jí zabývá a mnoho právních teoretiků, filosofů či myslitelů se na ni snažilo nalézt ucelenou odpověď. Bez nadsázky se dá říci, že kolik tazatelů, tolik různorodých odpovědí. Existuje spousta definic, ale žádná se nedá považovat za dostačující. Jinými slovy, snažit se vymezit tento pojem jedinou větou nelze. Můžeme ale na právo pohlížet z několika rovin.

- Normativní aspekt – Můžeme chápat jako výchozí rovinu. Systém pravidel, který je relativně jednoznačně definovaný a který reguluje určité chování lidí.
- Sociální aspekt – systém společenských vztahů, který vzniká a působí ve společnosti. Společnost je regulována a ovlivňována ať už v pozitivním smyslu (nějaké chování je zvýhodněno) anebo v negativním smyslu (nedovolené chování je sankcionováno).
- Axiologická dimenze – zde je na mysli hledisko hodnot, které právo odráží

a snaží se o jejich naplnění.

- Mocenský aspekt – v této rovině je právo prostředkem k naplňování veřejné/státní moci.
- Informační aspekt - „neznalost zákona neomlouvá“. I takto by se dala charakterizovat tato rovina. Nutnost informovat o žádoucích pravidlech chování její adresáty.¹

Rovněž profesor Knapp se zabývá otázkou „Co je to právo?“ Mimo jiné nabízí pohled z právně-filozofického hlediska a z právně-pozitivního hlediska. Tvrdí, že: „...právní filosofie usiluje o vytvoření obecného pojmu práva, jehož aplikací by bylo možno v společenských normativních systémech určit ten, který právem je, a rozeznat ho od těch, které právem nejsou, kdežto právní pozitivismus pozoruje společenské normativní systémy a ten, který je jako právo uznáván a dodržován, tj. ten, který jako právo platí, považuje za právo.“²

Jak se v odborné literatuře uvádí, pojem právo je výrazem polysémním, můžeme tak proto právo rozdělit na **právo subjektivní** a **právo objektivní**. Subjektivní právo vyjadřuje možnost chování, které je limitováno a zároveň zaručováno adresátům právem objektivním. Objektivním právem rozumíme: „...souhrn právních norem jako obecně závazných pravidel chování stanovených či státem uznaných.“³ Právní normy jsou výtvořem volní činnosti lidského společenství, od kterého se pak do jisté míry odpoutávají a působí na něm nezávisle mnohdy i po dlouhé časové období. Právní norma pak může přežít nejen generace, které se podílely na tvorbě, ale i generace, které se v takovém normativním systému narodily, žijí v něm a dále ho svým působením utvářejí. Do tohoto systému je zapotřebí zařadit právě i právní principy - právní zásady.

Další možností, jak na právo nahlížet, chcete-li další typ dělení, je rozdělení práva na **právo pozitivní** a **právo přirozené**. Ať už vezmeme do ruky jakýkoliv odborný text, který se touto problematikou zabývá, setkáme se s přesvědčením, že pozitivní právo je

1 GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozš. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, s. 15. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7304-X.

2 KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 41. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-7179-028-1.

3 GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozš. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, s. 15. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7304-X.

právem platným. Tedy něčím, co je vytvořeno, uznáváno a vynucováno lidskou společností. Můžeme proto říci, že se jedná o právo psané, které je možné v určitém časovém období odvodit z normativního systému společnosti. Otázkou pak zůstává jeho úplnost. V lidské společnosti vzniká nepřeborné množství situací, které není možné pozitivním právem zachytit a náležitě zpracovat. A pokud vyjdeme z toho, že pozitivním právem je právo platné, ergo jediným pramenem práva je zákon, tak při následném řešení problematického právního vztahu bychom se od takové zákonné normy nesměli odchýlit či dokonce judikovat v rozporu s normou. To by se pak aplikace takové normy mohla jevit jako nespravedlivá, příliš tvrdá, tj. *dura lex, sed lex*.

Koncept přirozeného práva je starý asi jako lidstvo samo. Již staré kultury považovaly právo za Boží vůli, tedy něco, co je na státu nejen nezávislé, ale i státem nevytvořené. Přirozené právo reprezentuje souhrn obecných hodnot a principů, které jsou nadřazené právu pozitivnímu. Takové právo, které je jedincem chápáno jako právo existující a fungující od nepaměti.

Jusnaturalismus je právně-myšlenkovým směrem, který se zabývá přirozeným právem. Vychází z právního dualismu, kdy vedle sebe funguje jak přirozené právo, tak i právo státem uznané, tj. právo pozitivní. Teorie přirozeného práva se dělí do několika směrů a škol. Na jejich základě vznikalo mnoho významných Kodifikací, jako například Codex Theresianus, rakouský občanský zákoník- ABGB, nebo francouzský občanský zákoník - Code Civil. „Éra přirozenoprávních kodifikací ukončila řetěz proměn, které od středověku vytvářely různými cestami, nejvíce však prostřednictvím právní vědy vycházející z obnovené římskoprávní kultury, příznivé prostředí pro vznik novodobého práva soukromého: jako odvětví, které skutečně nese znamení nové doby a vyjadřuje občanskou rovnost v majetkoprávních vztazích a možnost vlastní svobodnou vůlí tyto vztahy měnit. Tím byl tento vývoj ve velké části kontinentální Evropy uzavřen.“⁴

4 URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého: římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001, s.109. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9504-6.

1.2 Soukromé právo

Objektivní právo je východiskem pro další možné členění práva, a to na právo veřejné a soukromé. Samotný pojem soukromého práva musíme hledat v dávné historii. Právo jako takové se vytvářelo spolu s prvními civilizacemi. Nicméně teprve doba římského impéria nám dala šanci díky kodifikačním dílům a významným právním textům vznikajícím v té době si ověřit, jak se právo utvářelo. A proces to byl velice komplikovaný. Tehdy bylo zapotřebí postupně upravovat vznikající právní vztahy. Nejprve za pomoci zvykového práva, předávaného ústní formou. Zákon XII. tabulí byl první psanou římskou kodifikací, která ale byla časem překonána. Podkladem pro utřídění práva se stala až Justiniánská kodifikace. Přestože tehdejší myšlení předních římských právníků nebylo na nijak vysoké úrovni, bylo poprvé vymezeno dělení práva na právo veřejné a soukromé. Avšak dlouhá staletí trvalo, než bylo toto dělení definitivně přijato. Zvláště příznivci právního pozitivizmu a autoritativní režimy jako takové toto dělení nezastávali. Ba dokonce v některých letech byla dichotomie vymýcena. I přes přetržení kontinuity právního myšlení a následného složitého procesu návratu se nakonec podařilo přijmout dělení práva na soukromé a veřejné jako nutnost.⁵

1.2.1 Třídění práva na soukromé a veřejné

Přestože právní dualismus byl všeobecně přijat, neexistuje jednotné hledisko při posouzení, co je právem soukromým a co je již právem veřejným. Toto posouzení je navíc ztěžováno prolínáním prvků obou subsystemů. Určitou odpověď nám poskytuje teorie rozlišování, která se obvykle skládá ze tří, ale někdy i ze čtyř variant:

- Zájmová teorie
- Mocenská teorie
- Organická teorie
- Metoda právního regulování

5 HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 5-10. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.

První z teorií, jak již z jejího názvu vyplývá, hodnotí dle zájmu. Tedy veřejné právo chrání zájmy veřejného charakteru a zároveň jim přiznává větší hodnotovou míru, soukromé naopak chrání zájmy jednotlivce. Tato metoda je jedna z nejstarších. Sahá až do doby římské, kde ji v Digestech definoval významný římský právník Ulpianus. Ke spolehlivosti této teorie však chybí jednoznačné kritérium, na základě něhož by bylo možno rozřadit zkoumané právní jevy.

U mocenské (nebo též subordinační) teorie je zapotřebí kritéria povahy moci. Záleží, zda účastníci právního vztahu jsou k sobě navzájem v poměru nadřízenosti a podřízenosti (právo veřejné) anebo rovnosti (právo soukromé). Jsou-li účastníci v pozici rovnosti, pak práva a povinnosti vznikají projevením shodné vůle obou stran – smlouvou. Opačně, při nerovném postavení, práva a povinnosti vznikají na základě rozhodnutí, tedy neodvídají se od vůle účastníků vztahu, ale od nositele veřejné moci, která je oprávněna autoritativně rozhodnout. Toto postavení veřejné moci je ale limitováno zásadami. Zásadou, podle níž lze veřejnou moc uplatňovat pouze v mezích zákona a způsobem zákonem stanoveným, tj. je zakázáno vše, co není dovoleno. Opačně pro soukromé právo platí zásada, dle níž je dovoleno vše, co není zákonem zakázáno. Problémy s použitelností této teorie nastávají pak například u vztahů založených veřejnoprávními smlouvami.

Organická teorie, někdy též nazývaná teorií subjektů, řeší, zda se subjekt ocitá v určitém právním vztahu z důvodu výkonu funkce veřejného orgánu nebo z důvodu příslušnosti k některé veřejné korporaci (veřejné právo). Soukromoprávním vztahem se pak rozumí takový vztah, kde subjekty do takových vztahů vstupují nezávisle na příslušnosti k němu.

Metodou právního regulování se rozumí konkrétní způsob právní úpravy, vyjadřující charakter a rozsah působení jednotlivých subjektů právního vztahu na vznik a rozvíjení tohoto vztahu. Tato teorie je podobná teorii mocenské, kterou se snaží překonat. Nevýhodou této metody je její složitost.⁶

6 HURDÍK, Jan, Petr LAVICKÝ a Ivo TELEČ. *Občanské právo hmotné*. Žilina: Poradca podnikateľa, 2008, s. 9-14. ISBN 978-80-7380-136-6.

1.2.2 Třídění soukromého práva na odvětví

Právo je možné dělit nejen na právo soukromé a veřejné, ale lze ho dále členit na právní odvětví, kde některá spadají do subsystému soukromého práva a některá do subsystému veřejného. Zapotřebí jsou k tomu kritéria, která mají svou roli v rozlišení systému soukromého práva:

- *předmět právní regulace;*
- *způsobilost odvětví tvořit vlastní zásady;*
- *způsobilost odvětví formovat vlastní obecnou část právní úpravy;*
- *způsobilost vstupovat do funkčních vazeb s jinými odvětvími.⁷*

Díky těmto kritériím je pak možné rozlišit odvětví, jež spadají do soukromého práva:

- občanské právo hmotné,
- rodinné právo,
- obchodní právo,
- pracovní právo,
- mezinárodní právo soukromé.

Do subsystému veřejného práva se pak zpravidla řadí ústavní právo, trestní právo, správní právo apod. Také nelze popřít existenci smíšených odvětví. Příkladem je ústavní právo, které je vnímáno jako právo veřejné, avšak obsahuje normy regulující jak právo veřejné, tak i právo soukromé, a zejména pak Listina, která je součástí ústavního řádu. „Ústavní právo upravuje základní vztahy mezi občany, zakotvuje způsobilost k právům, právo vlastnické, ochranu lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti, ochranu jména,

7 HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 38. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.

ochranu rodiny a mateřství atd.“⁸

Právo jako takové je jevem složitým, velmi členitým a zároveň nenahraditelným ve své podstatě. Slouží jako stabilizátor společenských vztahů, kdy prostřednictvím složitého normativního systému upravuje žádoucí chování ve společnosti. Soukromé právo je pak souhrnem těch norem, které upravují vztahy založené na rovnosti subjektů a vytvářejí do jisté míry protiklad k právu veřejnému. Ovšem linie mezi právem soukromým a veřejným je velice jemná a mnohdy ne zcela zřejmá. Mohou tak nastávat spory, zda jde o právo soukromé či nikoliv.

„...soukromé právo co do předmětu zahrnuje úpravu statusu osoby, jejích práv a její ochrany, úpravu právních poměrů rodiny a stejně tak také majetkových vztahů osob i práv a povinností od těchto hlavních soukromoprávních témat odvozených.“⁹

Jak bylo zmíněno výše, soukromé právo nelze soustředit do jediného psaného kodexu, a tak se nám právní úprava třísťí na *lex generalis* a *lex specialis*, tj. občanský zákoník a zvláštní zákony a zákoníky. Např. Obchodní zákoník, Zákoník práce, Zákon o rodině. Někdy je občanské právo vnímáno jako synonymum práva soukromého. Není to však přesné. Mezi oběma pojmy jsou patrné rozdíly. Soukromé právo zaštiťuje všeobecnou úpravu, tedy i odvětví jako je právo obchodní či rodinné. Občanské právo je možné vnímat jako užší pojetí soukromého práva, které v obecné rovině upravuje soukromoprávní otázky.¹⁰ Vzhledem k obecné úpravě, kterou občanský zákoník představuje, je nezbytné hledat základní zásady soukromého práva právě v něm.

⁸ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda I. díl: Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998. s. 38. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-7201-141-3.

⁹ ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001, s. 17. ISBN 80-7201-303-0.

¹⁰ Tamtéž, s. 23

2 Pojem, obecná charakteristika právních zásad

2.1 Vymezení pojmu zásada

Právní nauka obsahuje rozsáhlý pojmový aparát, proto definovat pojem „zásada“ není až tak jednoduché. Navíc problematika zásad jako takových je jevem, který v současnosti opět přitahuje pozornost, protože dosud neexistuje její ucelené zpracování, které by dokázalo odpovídat na všechny otázky.

Zásada, princip, generální klauzule.... S nadsázkou by se dalo říci, že co člověk, to názor. Někdo tyto pojmy staví na roveň, jiný naopak s jemnocitem vnímá jednotlivé rozdíly. Co se generální klauzule týče, lze ji chápat z doslovného překladu jako základní omezující podmínku. V praxi to znamená nějaké zákonné ustanovení, které obsahuje určitou obecnou zásadu, kterou chceme-li aplikovat, je obvykle zapotřebí nějakého bližšího upřesnění. Tedy i já bych se přikláběla k názoru, že generální klauzule není termínem synonymním k pojmu zásada. A jak je to tedy s pojmy zásada a princip?

Nahlédneme-li do Slovníku cizích slov pro nové století, dostane se nám odpovědi, že princip znamená základní myšlenku, obecnou zákonitost; výchozí zásadu, pravidlo.¹¹

Ottův slovník naučný pro změnu říká, že: „Princip (z lat. Principium) jest věta všeobecná, která slouží za východisko pro další vysvětlování a důkaz. Má-li tudíž postupováno býti správně, musí býti dán v principu důvod buď samozřejmý neb dokázaný. Každá věda má své principy, otázka principů nejvšeobecnějších, všem vědám společných, náleží filosofii. Principy konání jsou důvody, které pokládáme za dostatečné, aby motivovaly to které jednání, po případě mravní přesvědčení vůbec. V této formě principy slují zásadami konání čili maximy“¹²

Zásadu tentýž slovník vymezuje: „Ve smysle mravním znamená pravidlo konání, jehož závaznost pro sebe uznáváme. Zásada stává se takto pohnutkou vůle. Obsah zásady, aby vůle jí určována byla mravně dobrou, vymezuje Kant v tento rozum: „*jednej tak, že chítí můžeš, aby se tvá zásada stala všeobecným zákonem*“ Základ zásad mravních hledají jedni v sociálním vývoji (ethikové angličtí) jiní v čistém rozumu

¹¹ LINHART, J. *Slovník cizích slov pro nové století*. Praha: Dialog, 2004, s. 304. ISBN 80-858-4361-7.

¹² OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátý díl, Pohora-Q.v.* Praha: Otto, 1903. s. 696

(Kant), neb zase v transcendentním pomyslu boha.¹³

Pro účel této práce není zapotřebí jemné významové diferenciaci a v následných řádcích proto pracuji s výrazy jako s rovnocennými pojmy. Ztotožňuji se s názorem, že: „zásady (...) lze charakterizovat jako skupinu normativních pravidel na nejvyšším stupni zobecnění, které lze u daného systému, resp. podsystemu provést. Způsobnost tohoto vysokého stupně normativního zobecnění, který je odlišný od ostatních podsystemů, avšak který se současně uplatňuje jako obecné pravidlo pro všechny vztahy tvořící předmět právní regulace odvětví, je tedy rovněž považováno za kritérium samostatnosti jednotlivých odvětví v rámci soukromého práva“¹⁴

2.2 Třídění, kritéria a klasifikace

Na otázku, jak členit právní principy, není věru jednoduchá odpověď. Co odborný text to jiný náhled. Záleží tedy na kritériích, která vezmeme v potaz. Vycházet je možno i z různých pojetí právních filosofů. Jmenovat můžeme Dworkina, Alexyho, anebo Fullera.

Příkladem uvedu Lona L. Fullera, který se zabýval právem jako metodou regulace chování ve společnosti. Ve svém díle *Morálka práva* na základě alegorie vymezuje osm principů, které jsou základem vnitřní morálky. 1. obecná normativní povaha práva; 2. vyhlášení zákonů; 3. nepůsobení práva nazpět; 4. určitost zákonů; 5. zákony by neměly být v rozporu; 6. nepožadovat nemožné; 7. charakter stálosti; 8. aplikační shoda s vyhlášeným pravidlem. Dále říká, že vnitřní morálka práva je morálkou aspirace, zákonodárce by měl mít snahu zachovat těchto osm principů, není to ale bezpodmínečně požadováno, aby došlo k jejich naplnění.¹⁵

¹³ OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýsedmý díl, Vůz - Žyžkovski*. Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1908. s. 458

¹⁴ HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a opr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 40. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.

¹⁵ FULLER, Lon L. *Morálka práva*. 2. opr. vyd. Praha: Oikoymenth, 1998, s. 37-41. Oikúmené. ISBN 80-860-0565-8.

Vzhledem k rozmanitosti možných variant třídění zásad jsem pro jistotu sáhla po dvou učebních textech a jejich zpracování předkládám.

Jednou z eventuálních variant třídění je následující:

- Principy, které jsou pravidly:
 - principy práva explicitně formulované v textu;
 - principy obsažené avšak nevyjádřené přímo;
 - principy, které stojí mimo systém práva;
- Principy, které nejsou pravidly:
 - pojmenování určité charakterové vlastnosti, která je znakem právního institutu či právní úpravy;
 - důvody nebo účely sledované normotvůrcem při konstrukci tvorby práva.¹⁶

Dle zdroje pramene, který může být materiální či formální:

- a) „zásady **historické** (se zvláštní rolí římského práva),
- b) zásady **obyčejové**,
- c) zásady **srovnávací**,
- d) zásady formulované **ústavními předpisy**,
- e) zásady formulované **zákonem** (výjimečně podzákonými předpisy),
- f) zásady formulované **judikaturou**, specificky pak
 - českou,
 - zahraniční,
 - evropskou,
- g) zásady formulované odbornou **literaturou**.“¹⁷

¹⁶ BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. Praha: ASPI Publishing, 2004. s. 285. ISBN 80-7357-030-0.

¹⁷ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 76 Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 367. ISBN 978-

Dalším dělením je pak vazba na příslušný typ právního řádu.

- a) „zásady **axiologické** (obsahující hodnoty, které mohou být nositelem)
 - hodnot vnějších (mimoprávních),
 - hodnot vnitřních (závislých na povaze právní regulace),
- b) zásady **strukturální** (vyjadřující obecné vlastnosti technicky právní regulace – např. *lex specialis derogat legi generali*, v evropském právu zásada přednosti, přímého účinku, subsidiarity),
- c) zvláštní skupinou zásad strukturální povahy jsou zásady **institucionální** (vyjadřující povahu institucionální struktury práva a jeho fungování – např. zásada nedotknutelnosti vlastnictví či zásady uspořádání a fungování institucí právní ochrany, jako dvojinstančnost a procesní – např. materiální pravdy).¹⁸

„Podle mechanismu svého působení v procesu realizace a aplikace práva lze rozlišit:

- a) zásady **východiskové** (působící jako východisko či předpoklad souboru právních pravidel – např. dobrá víra v psychologickém pojetí či legitimní očekávání),
- b) zásady **cílové** (hodnotou, již jsou tyto zásady nositelé, se poměřují dosažené výsledky právní regulace – např. dobré mravy či obecně soulad skutečného výsledku s ekvitou),
- c) zásady **procedurální** (uplatňují hodnoty, již jsou nositelé, ve vlastním procesu realizace či aplikace práva – např. demokratismus).

Podle rozsahu působení v oboru práva lze rozlišit:

- a) **obecné** zásady právní,
- b) zásady **soukromého** práva,

802-1050-631.

¹⁸ Tamtéž, s. 77

- c) zásady jednotlivých **odvětví** soukromého práva,
- d) zásady **pododvětvové**,
- e) zásady **průřezové**, a v jejich rámci
 - zásady průřezové meziodvětvové,
 - zásady průřezové odvětvové,
 - zásady průřezové pododvětvové.

Podle odstředivé či dostředivé orientace působení lze lišit:

- a) zásady **extenzivní** (v rámci našeho systému se jimi rozumí odvozené od svobody jednotlivce a tuto svobodu podporující),
- b) zásady **restriktivní** (omezující svobodu jednotlivce).¹⁹

Pro tuto práci jsou významné především zásady axiologické hmotného práva soukromého. Východiskem pro ně je hodnotový základ, který se zakládá na trojici stavebních kamenů:

- svoboda,
- rovnost,
- přiměřenost.

2.3 Funkce právních zásad

V každodenním životě lidské společnosti vznikají nejrůznější právní situace, se kterými je zapotřebí se vypořádat. Často se tak stává za pomoci právních zásad, které se vyskytují v právním myšlení, kde působí jako elementární prvky mající na svědomí způsob uvažování, ovlivňují výklad norem a zároveň jsou i jakýmsi mostem mezi jednotlivými normami.²⁰

¹⁹ Tamtéž, s. 77 - 78

²⁰ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní*

Na základě charakteristických vlastností soukromoprávních zásad se odvíjí jejich funkce. Díky tomu, že jsou chápány jako nejobecnější myšlenky, nebo jak bylo výše uvedeno, jako normy nejvyššího zobecnění, mají v právním systému svou úlohu.

Rovina právního vědomí *de lege ferenda* znamená hodnocení platného práva z hlediska správnosti a též spravedlnosti. Právní zásady mají pak v tomto případě za úkol vytvořit pro zákonodárce jednotný podklad pro tvorbu nových právních předpisů a zároveň vytvářejí limity.

V rovině platného práva, tedy *de lege lata*, slouží zásady k sjednocení interpretace a následné aplikace právních norem, nebo také při vyplňování tzv. mezer v zákoně, čímž dochází ke stabilitě práva a dotváří se tak i právní rámec, což je dle mého názoru nenahraditelným přínosem. To, že soud není vázán doslovným výkladem práva, dokládá náleží Ústavního soudu ze dne 4. 2. 1997. „Soud přitom není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.“²¹

Další neoddiskutovatelnou úlohu pak právní zásady sehrávají při regulaci společenských vztahů, kde působí jako jednotlivé prvky. Tím napomáhají k vytváření myšlenkově uceleného textu normativního předpisu.

Cílem zásad tedy můžeme rozumět prostředek k zdokonalení interpretace a aplikace platného práva, která jsou součástí takového práva. „Právní principy mohou ovlivňovat způsob realizace právních předpisů, omezovat případy obcházení nebo zneužívání právní normy, minimalizovat v procesu aplikace práva arbitrárnost rozhodování, či prosazovat rovnost právního postavení právních subjektů. Představují tak významnou garanci legální spravedlnosti, přispívají ke vnímání legitimacy práva a výkonu státní moci.“²²

argumentaci při aplikaci práva. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, s. 220. ISBN 978-808-7284-018.

²¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 2. 1997. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 1997, 21/1997. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/nalez-ustavniho-soudu-ceske-republiky-2237.html>

²² VEČEŘA, Miloš. Právní principy a jejich funkce v právu. In: BOGUSZAK, Jiří. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 64. ISBN 80-901064-5-5.

2.4 Co je a není pramenem zásad?

2.4.1 Prameny obecně

V obecném smyslu chápeme pramen jako zdroj. Zdroj - poznání, přístupu, obsahu. Záleží jen na nás, které kritérium vezmeme v úvahu. Ve formálním smyslu hovoříme o pramenech, které v sobě zahrnují informaci o normativním chování, které je vyjádřeno v určité státem uznávané formě.

Prameny, chápanými v materiálním smyslu, rozumíme zdroj obsahu. Tedy určité regule, které se uplatňují na základě svého obsahu.

Právní formalizmus je věčným sporem zastánců iusnaturalismu a iuspositivismu. Kdy pozitivisté se zaobírají právem platným bez zřetele na jeho obsah. Což v praxi může znamenat, že zákonodárce vyhlásí zákon, který bude sice platný, ale již ne příliš spravedlivý. Navíc není možné, aby všechny myslitelné životní situace byly regulovány normou. Proto by určitá situace musela být nutně podřazena pod některou platnou normu, a to se opět dostáváme k otázce, zda by bylo judikované rozhodnutí při takto nuceném podřazení spravedlivé. Iusnaturalisté tedy vyžadují, aby právo bylo nejen platné, ale aby se v něm odrážela i spravedlnost a určité morální hodnoty.²³ Myslím, že to ale klade na soudce značný nárok v posouzení nejen z pohledu platného práva, ale i z pohledu, co je v daném časovém období jako spravedlnost chápáno.

Náš právní řád vychází v první řadě z psaného pozitivního práva. Nicméně je nemožné, aby fungoval jen na takto formalizovaném právním systému. Takto nastavený systém je velmi rigidní. Opírá se tedy i o řadu právních zásad či hodnot pro jejich vysokou abstraktnost. Pouze však v subsidiární rovině.

Jsou tedy principy (zásady) pramenem práva? Na tuto otázku nám dává odpověď Ústavní soud, který uznává zásady jako pramen práva, což vyplývá z nálezu Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997, kde uvádí, že „...moderní demokratická psaná ústava je společenskou smlouvou, kterou se lid, představující ústavodárnou moc (pouvoir constituant), ustavuje v jedno politické (státní) těleso, zakotvuje vztah individua k celku a soustavu mocenských (státních) institucí. Dokument institucionalizující soustavu základních obecně akceptovaných hodnot a formující mechanismus a proces utváření

²³ PRAMENY PRÁVA - PRINCIPY NEBO ZÁJMY?. CEPL, Vojtěch. *Občanský institut* [online]. 1999 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/cs/PRAMENY-PRAVA-PRINCIPY-NEBO-ZAJMY-c618/>

legitimních mocenských rozhodnutí nemůže existovat mimo veřejností akceptovaného kontextu hodnot, spravedlnostních představ, jakož i představ o smyslu, účelu a způsobu fungování demokratických institucí. Jinými slovy nemůže fungovat mimo minimálního hodnotového a institucionálního konsenzu. Pro oblast práva z toho plyne závěr, že pramenem práva obecně, jakož i pramenem práva ústavního, a to i v systému psaného práva, jsou rovněž základní právní principy a zvyklosti.²⁴

2.4.2 Prameny právních zásad

- Legislativa

V rámci kontinentálního typu právní kultury je právní předpis hlavním a mnohdy jediným zdrojem právních zásad. Na základě jejich charakterových vlastností jsou jakýmsi jednotícím podkladem pro tvorbu právních textů. V tomto případě zásada nepůsobí normativně, jen určuje z čeho má zákonodárce vycházet. To ale neplatí vždy. Kdyby například zákonodárce vzal za základ zásadu „*Nulla lex valis commoda omnibus est.*“, pravděpodobně by došel k závěru, že tvořit normativní pravidla, tak aby se zavděčil všem, nelze. Proto takovou zásadu je nutno chápat jako implicitní důsledek právní normy. Dovolím si souhlasit s názorem, že zásady tohoto druhu jsou převažující veličinou.

Pokud ale vezmeme v úvahu konkrétní předpis, může určitá zásada v určité situaci posloužit jako vodítko k vyvození určitého normativního závěru.

Další možností je, že ne vždy je zcela jasné, zda taková zásada platí, či neplatí. Závěr bude záležet na počtu nalezených důvodů, ať už negativních nebo pozitivních.

Dále existují takové právní zásady, které jsou explicitně obsaženy v právní normě. Bezkonkurenčním příkladem je „*vše co není zakázáno, je dovoleno*“ (viz: čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod). Většinou se jimi ale rozumí právní pravidla, takže nemají charakter základní zásady.²⁵

²⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17. 12. 1997. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 1997, Pl. ÚS 33/97. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-33-97>

²⁵ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, s. 195-197. ISBN 978-808-7284-

- Judikatura

V zemích angloamerického práva je pramenem individuální právní akt, neboli soudní rozhodnutí, které řeší dosud neupravený právní případ. Precedens se stává do budoucna právně závazný pro řešení druhově stejného případu. V takovém případě je možno uvažovat, že judikatura je pramenem právních zásad. Záleží také na tom, zda soud prohlásí dosud neexistující právní zásadu za již existující a platnou, anebo zda je existence zásady pouze konstatována. Jinými slovy, pokud lze zásadu odvodit od určité normy jako její implicitní důsledek, nemůžeme pak považovat individuální právní akt za pramen takové zásady.

Možností, kdy by naopak bylo možno takový individuální právní akt považovat za právní pramen, by byla situace, kdy by existence právní zásady byla do té doby sporná a nebylo by možno ji odvodit z jiného pramene práva.

V českém právním řádu však pro takový typ pramene práva není místo. Určitou výjimkou jsou případy rozhodnutí Ústavního soudu, která mají určitý význam na úrovni pramenů. Dle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí závazná pro všechny orgány a osoby. Nutno ovšem říci, že Ústavní soud je sám vázán právními předpisy, proto možnost, že by ve svých rozhodnutích vytvářel právní zásady je neopodstatněná. Zásady jsou většinou Ústavním soudem nalézány v textu zákona.²⁶

- Jurisprudence

Právní věda má svou nezastupitelnou roli při zkoumání práva z nejrůznějších hledisek. Její vliv se uplatňuje nejen v právním myšlení, ale ovlivňuje i právní aplikaci a vůbec chod celého systému práva. Člení se na mnoho odvětví, např. na teorii práva, právní filosofii, dogmatiku, semiotiku a mnoho dalších.

Její nezastupitelnost se projevuje i při poznávání a charakterizování zásad. Zaujímá kritické hledisko při hledání podstaty zásad, které bývá respektovaným východiskem pro následnou aplikaci práva. Její úlohou je shromažďovat zásady a hodnotit jejich uplatnitelnost v soudobém právním řádu. Tedy zachovávat je v právním myšlení, dokud jsou nositeli hodnoty, ačkoli už například nejsou implicitně obsaženy v právní normě. Je ovšem nutno rozlišovat zda taková zásada má, i třeba slabou,

018.

²⁶ Tamtéž, s. 197 - 202

normativní oporu nebo už ji nemá, a přestože bývala platná, v současné době není vhodné ji dále aplikovat.

Právní věda samotná bývá označována za pramen práva. Příkladem je Statut Mezinárodního soudního dvora, kde se dočteme v kapitole II. v čl. 38 odst. 1, že „Dvůr, jehož úkolem je rozhodovat podle mezinárodního práva spory, které jsou mu předloženy, aplikuje...“ pís. (d) „...učení nejkvalifikovanějších znalců jakožto podpůrný prostředek k určování právních pravidel.“

To, že je právní věda brána jako subsidiární pramen práva, však neznamená, že je nutně prostředkem k vytváření nových zásad. V tomto ohledu je pozice jurisprudence mnohem slabší, než je pozice judikatury. Věda je tedy zdrojem poznání zásady, ale sama ji nevytváří.²⁷

- Jiný zdroj

Na právní zásady se většinou nahlíží jako na něco, co je součástí normativního práva. Mnoho teoretiků však zastává názor, že lze důvody platnosti zásad nalézt i v jiných rovinách. Mluví o jejich přirozenosti, vhodnosti, dojmu správnosti apod. To ale znamená, že se prolínají posuzující hlediska formální a materiální roviny. Jde o identifikování zásady podle jejího obsahu. Vzniká pak otázka, jaká je vnější podoba zásady. Pokud není seznatelná forma, pak bude těžko seznatelný její obsah. Právě forma je hlavním faktorem, kterým je možno zásadu odlišit od jiného právního jevu.

Zdůvodněním, proč je možno o právních zásadách uvažovat jako o samostatném prameni, je již výše citovaný náleze Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1997. „...z toho plyne závěr, že pramenem práva obecně, ..., a to i v systému psaného práva, jsou rovněž základní právní principy a zvyklosti.“

Východiskem je, což sám soud v nálezu zdůrazňuje, že pramenem práva jsou legislativní předpisy, tedy pokud se od zásad vyžaduje normativní důležitost, pak by to mělo být ve spojení s právní normou ve formálním smyslu.

V lidské společnosti fungují hodnotové zákonitosti, jakými jsou např.: víra, morálka, přirozenost... Jsou to určitá přesvědčení o správném uspořádání vztahu, která jsou motivací pro dodržování takového vztahu. I to může být chápáno jako zdroj pramene právních zásad. Nicméně jsou-li takové vysoce obecné hodnoty společností

²⁷ Tamtéž, s. 202 - 205

sdíleny, nic nebrání tomu, aby byly začleněny do normativních textů.²⁸

2.5 Zásada versus norma

Norma představuje nějaké všeobecně závazné pravidlo, které v sobě zahrnuje preskriptivní charakter, tedy stanovení, že něco má být. Obecností rozumíme to, že se obsažené pravidlo chování vztahuje na předem neurčitý počet adresátů a toto pravidlo je navíc společností, chcete-li státem, uznáváno a též vynucováno. Právní normy je tedy možné charakterizovat několika navzájem propojujícími znaky:

- *forma*
- *obecnost*
- *závaznost*
- *vynutitelnost*

Stát vydává různé právní předpisy, aby se však jednalo o normu, musí splňovat předepsané náležitosti a předepsaným způsobem musí být provedena – „mít formu“. Takovou formou pak máme na mysli pramen práva, rozumějme vnější podobu práva. Jako nejzřetelnější příklad můžeme jmenovat zákon.

Platné právo se řídí principem teritoriality nebo naopak principem personality. To znamená, že norma reguluje vhodné chování druhově určených subjektů. Někdy se můžeme v literatuře setkat s ne zcela správným argumentem, že právní norma zavazuje neurčitý počet případů téhož druhu. To lze vyvrátit nahlédnutím do některého normativního předpisu, kde se pak setkáme s formulacemi „každý je povinen, ... nikdo nesmí, ...“ - ty odrážejí princip teritoriality, nebo s formulacemi, které již subjekt specifikují – „všichni studenti, ...“. Specialitou by se dala označit formulace jedinečného subjektu, jako např. prezident republiky.

²⁸ Tamtéž, s. 205 - 210

Znak závaznosti stanovuje oprávnění a povinnosti. Možnost dovoleného chování a eventuálně jeho míru. Na straně druhé nutnou povinnost určitého chování pod hrozbou sankce. Není-li taková povinnost dodržena, dochází k vynucení orgánem státní moci v podobě sankce.²⁹

Zásady jsem výše v textu vymezila jako normativní pravidla nejvyššího stupně zobecnění. Zachování alespoň minimální míry obecnosti je pochopitelným požadavkem, protože v opačném případě by každá norma byla zásadou. Avšak záleží i na stupni obecnosti. Některé zásady nachází své uplatnění v celém právním řádu, jiné pouze v určitém odvětví. Můžeme je chápat jako vůdčí ideu stojící v čele spravedlivého právního řádu. Jako nositele důležitých hodnot, které dotvářejí právní systém. Někdy mohou být vyjádřeny v právním předpise a jindy je tam nenalezneme. Platí však vždy. Nicméně pro obvykle vysokou abstraktnost ze zásad bezprostředně nevyplývají práva či povinnosti.

Normy jsou obvykle aplikovány na základě subsumpce. Dle Weinbergera jsou právní principy natolik abstraktní právní pravidla, že není možné je používat stejně jako normy, tedy aplikovat subsumpcí.³⁰ Naopak Tryzna považuje toto stanovisko za nedůsledné až za restriktivní pojetí. Sám pak vnímá principy nejen za hodnotový zdroj v rozhodovacím procesu, ale že je i v právním principu obsaženo chování ve smyslu *quid iuris*, tj. co je dovoleno a co zakázáno.³¹ Otázka vyvstane při úvaze, jak řešit kolizi při aplikaci. Při řešení kolize mezi normami využijeme známých derogačních pravidel *lex superior derogat legi inferiori* nebo *lex posterior derogat legi priori*. Rozpor mezi principy lze řešit poměřením, který z nich převáží. Jinými slovy právní normy mohou být zrušeny, avšak právní zásady nikoliv. Jejich zrušením by došlo k narušení právního systému. Dokonce si dovolím tvrdit, že by se systém práva stal nefunkčním. Vzhledem k staletým kořenům jejich vzniku a trvání, by při zrušení mohlo

²⁹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozš. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, s. 30-31. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7304-X.

³⁰ WEINBERGER O., *Formální charakteristika právních a právně-politických principů*, str. 41, převzato z: TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, s. 165. ISBN 978-808-7284-018.

³¹ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, s. 165. ISBN 978-808-7284-018.

dojít doslova k rozpadu systému, který je právě na těchto hodnotových kamenech vybudován.

Další významnou charakterovou vlastností zásad je jednoduchá formulace jejich obsahu. „Význam takových „modelových“ principů spočívá zejména v tom, že není v obecné rovině nezbytně nutné znát detailně právní normy upravující určitou otázku. Model shrnutý do podoby principu nabízí určité zjednodušení, při jehož znalosti lze relativně spolehlivě usuzovat, jaké jsou možnosti chování například v soudním řízení. Fakticky tedy takové principy umožňují jistou intuitivní orientaci v dané právní oblasti.“³²

To, co zásady a normy s určitostí spojuje, je shodnost účelu. Snaží se o dobro a spravedlnost.

³² Tamtéž, s. 131

3 Zásady soukromého práva

Kořeny původu prvních formulací zásad sahají bezpochyby do doby dávno minulé. Právě Řekové vytvořili na evropském kontinentu nejrozvinutější právní systém té doby a Římané jsou zase považováni za tvůrce mechanismu logického myšlení, kterým tak položili základ pro moderní právní vědu. Dodnes je toto právo, které se zdá na první pohled mrtvé, vyučováno na právnických fakultách, kde se studenti mají možnost seznámit s problematikou, která je stále aktuální. Příkladem toho jsou právě obecné základní zásady. Jsou tak pevně spjaté se současným právním systémem, že leckdy zapomínáme, kam ony „kořeny“ sahají. A opět, hovoříme-li o římském právu, zpravidla máme na mysli soukromé právo, které má rovněž neodmyslitelnou spojitost s římskou kulturou.

Rovněž myšlenka přirozeného práva vznikala v těchto dobách a vrátila se v nové racionálnější podobě v 17. století. Doba osvícenectví na ni navázala a pojala ji jako myšlenkovou oporu pro další rozvoj. Ten pokračoval a stal se podkladem pro nové uspořádání společenských vztahů, tedy základem revolučních požadavků, kterými měla být svobodná společnost vzájemně rovných občanů. Díky přirozenoprávnímu učení vznikaly nové představy, jak je možno na právo nahlížet, což umožnilo vytvořit systematicky uspořádané zákoníky a kodifikace.³³

Tento vývoj má na svědomí nové vymezení soukromého práva, chápaného jako souhrn subjektivních práv, „...která vyplývala z vůle jednotlivcovy a která mohla být dále touto vůlí, byla-li projevena právně relevantním způsobem, měněna. Vytvářel se tak novodobý pojem soukromého práva ztělesňujícího rovnost a svobodu oprávněných subjektů.“³⁴

Myšlenky přirozeného práva a právních pravidel v tomto duchu chápané, byly znovu oživeny jako reakce na druhou světovou válku, která byla provázena v neskutečné míře zločiny proti lidskosti, válečnými zločiny a nelidským zacházením se zajatci. Tyto skutečnosti vedly k přijetí Všeobecné deklarace lidských práv.

V českém právním řádu jsou v současné době ukotvena přirozenoprávní práva

³³ URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého: římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001, x, s. 89-91 Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9504-6.

³⁴ Tamtéž; s. 96

a svobody v Listině základních práv a svobod.

To že jsou nejpřirozenější hodnoty, principy a zásady vtěleny do Ústavního pořádku, můžeme vykládat jako výchozí ideu zásad pro celý právní systém. Často se tak setkáme s myšlenkou, že tyto nejobecnější zásady „prozařují“ právním systémem.³⁵

3.1 Přehled jednotlivých zásad soukromého práva

Rozčlenit zásady je poměrně složité, zvláště potřebujeme-li zásady rozčlenit na soukromoprávní a z jejich výčtu pak vyzdvihnout ty zásady, které jsou pokládány za obecné. Jak bylo naznačeno výše, možným kritériem členění je vazba na příslušný typ právního řádu. Tedy axiologické hledisko dále členěné na zásady vnější a vnitřní. Mezi zásady vnější by se pak řadily jako základní zásady svoboda, rovnost a vyvažování, tj. ekvita. U vnitřních pak jako základní zásady účelnost a jistota. Osobně si dovoluji tvrdit, že srozumitelnějším náhledem na zásady je dělení na:

- **obecně technické zásady**, ty jsou spíše vhodné pro zajištění mechanismu práva (zásada *iura novit curia*);
- **obecné zásady právní**, které mohou být využívány nejen v soukromém právu (zásada *neminem laedere*);
- **obecné zásady soukromého práva**, opírající se o pilíře: svoboda, rovnost, přiměřenost (např. zásada ochrany dobré víry).
 - Zásady jednotlivých odvětví soukromého práva: pracovní, obchodní, rodinné... (např. zásada profesionality)

Toto dělení je nutno chápat pouze jako orientační, protože některé zásady lze zařadit i do více než jedné kategorie. Chci-li se ale vyhnout sporům jak soukromoprávní zásady dělit, protože myslím, že to je věc diskutabilní, popíši jednotlivé zásady ve sledu dle mé vlastní intuice míry hodnot, které tyto zásady představují. Přesto si ale dovoluji v úvodu vyjít z hodnotového základu spočívajícího na třech pilířích, jak je utřídil prof.

³⁵ Např. Nález Ústavního soudu. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 2008, IV. ÚS 535/05
Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-535-05_3

J. Hurdík. Ten vychází z rovnosti a svobody. Musím ale odhlédnout od polemiky, který z těchto dvou pojmů má vyšší hodnotu. Osobně si myslím, že to jsou hodnoty, které jdou ruku v ruce, a nelze proto upřednostňovat jednu či druhou.

3.2 Zásada rovnosti

Pojem rovnost je pojmem komplikovaným, avšak není a priori pojmem právním. Člověk je jedinečná bytost, která se rodí s různými vlastnostmi, schopnostmi či nadáním. To se postupně mění ať už pozitivním či negativním směrem. A nejde jen o člověka samotného. Ten žije ve společenství, kde se vytvářejí různé vzájemné vztahy. Rovnost si ale neklade za cíl lidskou bytost „sjednotit“ a nastolit tak jednotnou uniformitu, snaží se jen o jistou kompenzaci nerovností, jež se ve společnosti lidí vytváří. „Zkrátka lidé si nejsou a ani nemohou být absolutně rovni. Opačný závěr by byl v rozporu s přírodními zákonitostmi, odporoval by přirozené (a potřebné) jedinečnosti každého člověka“³⁶

Rovněž této zásadě jde o vytvoření právních podmínek, které jsou výchozím jednotícím základem pro všechny. Něco, co je posuzováno jako spravedlivé podmínky. Názor, že všem lidským bytostem náležejí rovná práva, vychází z teorie přirozenoprávní, kde panovala představa, že jsou si všichni lidé rovni nejen navzájem, ale i před Bohem. Z hlediska práva hovoříme o rovnosti před zákonem, mělo by se tedy zacházet s každým člověkem stejně, bez ohledu na jeho rasu, etnicitu, sociální původ či náboženství.

Pojetí rovnosti představuje základní ideu právního státu. Rovnost je zakotvena v Listině v čl. 1 „Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech“ a dále v čl. 3, kde je promítnut demonstrativním výčtem zákazů diskriminace. Tento článek tedy umožňuje lidem, kteří se ocitnou v takovém znevýhodněném postavení, tuto nerovnost alespoň z části vyrovnat. Nejedná se tedy o rovnost absolutní.

³⁶ SLÁDEČEK, Vladimír. Rovnost a zákaz diskriminace. In: MALACKA, Michal. *Sborník příspěvků z konference k připravované rekodifikaci občanského zákoníku z 30.11.-1.12.2005*. Editor Michal Malacka. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, s. 109. ISBN 80-244-1299-3.

Zaručuje-li nám Listina rovnost v právech, znamená to rovnost i v povinnostech, protože budeme-li na jedné straně zvýhodňovat, docházelo by k diskriminaci na straně druhé. Tedy musí být každá výhoda zákonitě vyrovnána nárokem. Výjimkou je tzv. pozitivní diskriminace. Příkladem je čl. 29 odst. 1 Listiny, kde jsou zvýhodněni mladiství, zdravotně postižení a ženy, anebo čl. 32 odst. 2 Listiny, kde jsou zvýhodněny těhotné ženy.³⁷

V soukromém právu představuje zásada rovnosti subjektů to, že v soukromém právu není možné jinému jednostranně ukládat povinnosti, ale ani na druhého jednostranně převést nějaké právo.

Tuto zásadu nalezneme vyjádřenou v občanském zákoníku v § 2 odst. 2 „V občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení.“ To se projevuje ve vzájemnosti vnitřní struktury právních vztahů, vyjadřovanou čtveřicí vzájemnosti práv a povinností, pocházejících již z dob římské kultury.

- dávám, abys mi za to něco dal – *do ut des*
- dávám, abys za to pro mě něco činil – *do ut facias*
- činím něco, abys mi za to něco dal – *facio ut des*
- činím něco, abys za to něco činil pro mě – *facio ut facias*

Z této zásady se pak odvíjí zásada *nemo iudex in causa sua*, tj. nikdo nesmí být soudcem ve své vlastní věci. V případě, že dojde ke sporu mezi dvěma subjekty, není ani jeden z nich oprávněn takový sporný vztah sám autoritativně rozhodnout. Tato pravomoc přísluší obecným soudům, anebo připustí-li to zákon a strany se tak dohodnou, je pak oprávněn spor rozhodnout v rozhodčím řízení nezaujatý arbitr. Takové rozhodnutí má pak stejné právní účinky jako soudní rozhodnutí.

3.3 Zásada autonomie vůle

Jedná se o další velice významnou zásadu, která se zapsala do novodobého pojetí

³⁷ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda II.díl: Ústavní právo České republiky*. Praha: Linde, 2004, s. 63 – 64. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-720-1472-2.

soukromého práva jako důsledek francouzské revoluce. Pojem autonomie můžeme vysvětlit jako svébytnost, nezávislost. Rozumíme tím tedy určitou svobodu jedince ve sféře soukromého práva s důrazem na vůli této osoby. V zásadě můžeme říci, že je autonomie vůle projevem postulátu lidské svobody.³⁸

Stejně jako rovnost ani svobodu není možno jednoznačně definovat. Subjekty mají rozsáhlou možnost tvorby soukromoprávních vztahů dle jejich svobodné vůle, jako je např. svoboda smluvní nebo testovací. Tyto svobody jsou chráněny jednak v rovině ústavní (čl. 1 Listiny), ale i na úrovni práva soukromého.

Možnost vytvářet soukromoprávní vztahy podle své vlastní vůle předpokládá volní jednání, které bude mít nejčastěji podobu právních úkonů. „Právním úkonem je projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností, event. ke způsobení jiných právních následků, které právní předpisy s takovými projevy vůle spojují.“ Vůli, rozumíme: „psychický vztah jednajícího člověka k zamýšlenému (tedy chtěnému) následku.“ (...) „projev musí být srozumitelný, určitý a v zákonem předepsané formě.“³⁹

Tato způsobilost svobodného chování či rozhodování v rozmezí svého právního postavení, se rozděluje na čtyři, resp. pět projevů zásady autonomie vůle.

- a) „svoboda učinit právní úkon či nikoliv,
- b) svoboda výběru adresáta právního úkonu,
- c) svoboda volby obsahu právního úkonu,
- d) svoboda formy volby právního úkonu,
- e) k čemuž někdy přistupuje svoboda volby svého soudce,...“⁴⁰

³⁸ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 36. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 211. ISBN 80-210-2001-6.

³⁹ WIPPLINGEROVÁ, Miloslava. *Základy soukromého práva*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, Ekonomická fakulta, 2000, s. 9. ISBN 80-708-2630-4.

⁴⁰ HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 81. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.

ad a) V rovině svobodného rozhodování záleží na vůli subjektu, zda hodlá úkon učinit či nikoliv. Jedinými omezeními jsou však právní překážky a faktická omezení. Například smluvní svoboda je limitována kogentními normami, event. dalšími skutečnostmi, kterými mohou být zásady dobrých mravů či zákaz zneužití práva. Faktickým omezením je pak například skutečnost, že subjekt nemá na výběr, zda právní úkon učiní či nikoliv v návaznosti na jeho konkrétní potřebu. Takovým příkladem může být např. uzavření pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla.

ad b) Výběr adresáta je podstatný u dvou či vícestranného úkonu. Omezení takového výběru je pak možno spatřovat v oblasti kde působí monopol.

ad c) Se svobodu volby obsahu souvisí skutečnost, že jak právo občanské, tak i právo obchodní, rozlišují smlouvy pojmenované a nepojmenované. Subjekty tak mají možnost uzavřít smlouvu atypickou, která ovšem nesmí odporovat kogentním právním normám. Obsahově se tak subjekt může pohybovat v rámci dispozitivních norem, kdy pak platí to, co si subjekty ujednaly.

ad d) Volba formy je opět myslitelná tam, kde právní jednání má povahu právního úkonu. Občanský zákoník a další právní předpisy často konkrétní formu vyžadují. U smluvního ujednání může být vyžadována písemná forma, někdy ale postačí forma konkludentní. Jindy je zapotřebí formy notářského zápisu. Manželství se uzavírá úplným souhlasným prohlášením a navíc si subjekty mohou vybrat, zda uzavřou civilní nebo církevní sňatek.

ad e) Tvrzení možnosti svobodné volby soudce je, myslím, poněkud zavádějící.

Listina v čl. 36 odst. 1 potvrzuje právo na nezávislý a nestranný soud a též ve stanovených případech možnost využití jiného orgánu. Tím může být tzv. mimosoudní řešení sporů. Tato alternativa spočívá v dobrovolném rozhodnutí sporných stran, které si mohou vybrat z několika způsobů. Jmenovat můžeme např. řízení ad hoc, rozhodčí řízení institucionální, zprostředkování (mediace), mezinárodní arbitráž atd. V těchto případech mají subjekty do jisté míry možnost volby soudce, ale i to je zákonem⁴¹ limitováno.⁴² Jde tedy o určitý odklon od klasického soudního řízení. Avšak hovořit o svobodné vůli rozhodnout o soudci sporu tu nelze.

⁴¹ Zákon 216/1994 Sb. ze dne 1 listopadu 1994, o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů

⁴² Mimosoudní řešení sporů. *Businessinfo.cz: Legislativa, právo: orientace v právních úkonech* [online]. 2010 [cit. 2013-03-07]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/mimosoudni-reseni-sporu-opu-4628.html#b0>

Pro zásadu autonomie vůle je charakteristické, že účastníci mohou vstupovat svobodně ze své vůle a iniciativy do soukromoprávních vztahů a stanovit většinou svá práva a povinnosti a to na základě dispozitivních norem. (Blíže v kapitole zásada dispozitivnosti.) Normy kogentní pak představují limity této svobody. Specifické projevy lze pak spatřovat v následujících případech.

Autonomie vlastnická – Právo vlastnické je považováno za základní a zároveň jedno z nejdůležitějších práv věcných. Sama Listina proklamuje v čl. 11 odst. 1, že „každý má právo vlastnit majetek.“ V ustanovení § 123 ObčZ se pak dočteme, že „Vlastník je v mezích zákona oprávněn předmět svého vlastnictví držet, užívat, požívat jeho plody a užitky a nakládat s nimi.“

Autonomie testovací - Svobodná vůle nakládat s majetkem se projevuje i v institutu dědictví. Zůstavitel má svobodnou vůli rozhodnout, jak bude naloženo s jeho majetkem po jeho smrti, a to na základě jím sepsané závěti. Může tak rozhodnout na základě svobodné úvahy, kdo se stane dědicem a v jaké míře mu připadne majetek nebo naopak kdo bude vyloučen na základě tzv. vydědění. Avšak jeho libovůle je limitována zákonnými ustanoveními, která nezapomínají na zákonné nástupce dědictví, tj. neopomenutelné dědice.

Autonomie smluvní – Zde je na mysli volnost uzavírání smluv, volnost výběru spolukontrahenta, volnost utváření smluvního obsahu apod. o čemž bude blíže pojednáno v kapitole o zásadě *pacta sunt servanda*.

3.4 Zásada bdělosti

Se zásadou autonomie vůle souvisí i zásada bdělosti, pod kterou je možné podhrnout další zásady, nesoucí se v témže duchu.

Zásada vigilantibus iura skripta sunt – právo je psáno pro bdělé, tj. zákony jsou psány pro ty, jež dovedou své právo uplatnit. „...vyjadřuje ideu, že každý má ve svém vlastním zájmu hájit své právní postavení.“⁴³ Každý je odpovědný za náležitou míru

⁴³ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 104. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 367. ISBN 978-802-1050-631.

předvídavosti a opatrnosti při uzavírání závazku, do něhož vstupuje. Pokud takovou míru opatrnosti podcení, nejen že si své postavení nezlepší či nezachová, ale naopak si jej může zhoršit.

Zásada volenti non fit iniuria – nekřivdí se tomu, kdo se nebrání. Rozumějme osobu, která si je vědoma nebezpečí, které jí může hrozit, a přesto se takové situaci dobrovolně vystaví. Například subjekt na sebe převezme riziko a nemůže pak uplatnit nárok na náhradu škody, které z toho vyplynuly.

Zásada ignoratia legis non excusat – neznalost práva nikoho neomlouvá.

Pro soukromé právo je charakteristické autonomní chování subjektů, kdy tyto zásady jsou odrazem rámcového pojetí soukromého práva. Mohou se tak jevit jako druhá strana mince, kdy za první stranou je považována osobní autonomie subjektu soukromého práva. Zásady vyzdvihují iniciativu subjektů, protože jen na nich záleží, jak a zda vůbec si upraví své vztahy.⁴⁴ Zároveň nebude-li subjekt dostatečně bdělý, může se stát, že jeho práva budou oslabena či dokonce o ně přijde. Jinými slovy tyto soukromoprávní zásady vymezují širokou míru uplatnění svobodné vůle, avšak nikoho nenutí, aby se o své postavení staral. Ponechává subjektu svobodné rozhodnutí, zda si chce své postavení zachovat, zlepšit či o něj přijít.

3.5 Zásada vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno

Opět jedna z významných zásad, která je zakotvena a garantována v čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit to, co zákon neukládá.“ Téměř shodné znění, které se vztahuje jen na občany, nalezneme v čl. 2 odst. 4 Ústavy. Tato zásada velmi úzce souvisí se zásadou autonomie vůle, ale nesmíme ji chápat jako zásadu totožnou. Autonomie vůle vymezuje širokou možnost svobodného jednání subjektů, které je v souladu s jejich vůlí. Oproti tomu zásada vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno, žádnou svobodu nezaručuje, jen udává mantinely pro toto svobodné chování.

Platnost této zásady potvrzuje i Ústavní soud v nálezu sp. Zn. II. ÚS 87/04

⁴⁴ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 139 - 141. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 211. ISBN 80-210-2001-6.

„V soukromoprávní sféře platí zásada, že co není zakázáno, je dovoleno. Proto každý zákonný zásah do této sféry je třeba vnímat jako omezení lidské svobody, a proto je nutno vykládat ustanovení o neplatnosti právních úkonů pro rozpor se zákonem restriktivně, a nikoli extenzivně. Opačný výklad by byl v rozporu s čl. 4 odst. 4 Listiny, podle kterého při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod (v tomto případě smluvní volnosti stran) musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“⁴⁵

Tato zásada operuje se dvěma druhy chování, tj. chování dovolené a chování nedovolené. Indiferentní vůbec nepřipouští. Ze zásady vše je dovoleno, co není zakázáno, se dá vyvodit, že každé lidské chování je právem vyhodnoceno a následně rozčleněno na buď jako dovolené, nebo naopak nedovolené. Tím však vyvstanou hned dvě otázky, zda veškeré lidské chování je upraveno právem a zda každé dovolené chování je výkonem práva.

Těmi to otázkami se podrobně zabývá prof. Knapp. Zodpovězení otázky ohledně úpravy dovoleného chování, tj. zda chování dle práva je výkonem práva, může vést až k absurdním závěrům. A to, že je veškerý lidský život výkonem práva, anebo naopak - u člověka, který je nečinný, právo nepůsobí. Knapp⁴⁶ v této souvislosti zmiňuje francouzského sociologa J. Carbonniera, který se zamýšlel nad ne/působením práva na spícího člověka.

S tímto souvisí i výše položená otázka, zda je veškeré lidské chování upraveno právem. Lidskou společnost, chápanou jako složitou organickou masu, je nutno korigovat ve smyslu žádoucího chování. K tomu slouží různé druhy normativních systémů, kdy specifické místo zastává právo. Vedle práva můžeme jako příklad uvést další normativní systém, morálku. Právo jako normativní systém upravuje lidské chování výslovně, implicitně a výjimečně i mlčky a zároveň právo může lidské chování upravit specificky, ale i zcela generálně. Z toho můžeme vyvodit závěr, že je každé lidské chování upraveno právem.

Zásada, že je vše dovoleno, co není zakázáno, je i dokazatelná na základě

⁴⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 6. 4. 2005. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 2005, II.ÚS 87/04. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-87-04>

⁴⁶ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 18. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-7179-028-1.

logického uvažování. Vyjít musíme z lidské svobody, tedy je-li člověk svobodný, znamená to, že je jeho chování chápáno jako obecně dovolené. To znamená, že chování člověku nikdo, ani stát ne, nemusí dovolovat. Nicméně může být takové chování státem limitováno v podobě zákonného zákazu či příkazu.⁴⁷

Ten nemusí být jen výslovný, ale může implicitně vyplývat i z příkazu nebo dovolení určitého chování. Například stanoví-li § 135 občanského zákona povinnost tomu, kdo najde ztracenou věc, ji vrátit vlastníkov, případně není-li vlastník znám, ji odevzdat příslušné obci, na jejímž území k nález došlo, pak z toho zároveň vyplývá zákaz takového chování, které by vedlo k nezákonnému přivlastnění si věci.

Příklad zákazu plynoucího z dovolení, najdeme v rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. Zn. 30 Cdo 257/2001: „Podle článku 2, odstavce 3 Listiny základních práv a svobod, na něž žalovaný rovněž odkazuje, každý může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nemůže být nucen činit, co zákon neukládá, neboli (zákonem) dovoleno je všechno, co není (zákonem) zakázáno. Z toho se podává, že k dovolenosti lidského chování není třeba dovolení zákonem, ale naopak je třeba zákonného zákazu k tomu, aby nějaké chování dovoleno nebylo. Ne vždy bývá zákaz určitého lidského chování vysloven v normě přímo; usoudit na něj lze výkladem. V případě, že zákon výslovně dovoluje jen určité chování, je tím zároveň zakázáno jakékoli chování jiné. Občanský zákoník v ust. § 149 odst. 2 vztahuje možnost vypořádání společného jmění manželů výlučně na zaniklé společné jmění ve smyslu ust. § 149 odst. 1 zákona; tím je zároveň vyloučeno vypořádání společného jmění před jeho zánikem, k němuž dochází zánikem manželství.“⁴⁸

Tato zásada platí jak pro osoby fyzické, tak i pro osoby právnické, u kterých je nutno brát zřetel na jejich způsobilost k právům a povinnostem.

3.5.1 Zásada dispozitivnosti

Pro soukromé právo je příznačné, že je zde dán velký prostor pro volní jednání subjektů a to na základě **zásady dispozitivnosti**. Snahou je dosáhnout proporcionality

⁴⁷Tamtéž s. 17 - 19.

⁴⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14.06.2001. In: *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2001, 30 Cdo 257/2001. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/30Cdo257/2001>

mezi relativně svobodným prostorem k úpravě soukromoprávních vztahů na straně jedné a zajištěním požadavku bezpečnosti na straně druhé. Zvláště v situacích, kdy si subjekty neupraví své právní poměry v dostatečné míře.

Tato zásada je formulována v § 2 odst. 3 občanského zákona, kde je stanoveno, že: „Účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.“

Z toho lze vyvodit, že pro právo soukromé je typické rozlišování mezi právními normami kogentními a dispozitivními. Tyto normy se vyskytují v právu obecně, avšak pro právo soukromé je charakteristická převaha norem dispozitivních oproti normám kogentním. Právní normy kogentní, též nazývané jako normy imperativní či donucující, zavazují své adresáty v určité konkrétní skutkové podstatě bezvýhradně a musejí pak být v takové situaci aplikovány vždy. Jinými slovy vylučují svobodu vůle. Opačně je tomu tak v situaci, kdy je možné aplikovat normy dispozitivní. Ty samy o sobě nezavazují, ponechávají tak prostor subjektům, aby si konkrétní soukromoprávní vztah upravily samy, resp. mohou se od dispozitivních norem odchýlit. Pokud si ale subjekty takový vztah upraví neúplně, pak tyto normy fungují jako subsidiární prostředek k vyplnění vzniklé mezery. V takovém případě se ale dispozitivní norma stane závaznou.

Soukromé právo se snaží o maximálně svobodný prostor pro volní jednání, nicméně pořád musíme mít na paměti zásady uvedené výše, tedy musí jít o rovnou svobodu. To znamená, že by se v soukromém právu neměly vyskytovat jen normy dispozitivní, ale je zde dán prostor i pro normy kogentní, aniž by byly v rozporu se základními východisky soukromého práva.

Rozlišení norem kogentních od norem dispozitivních, nebývá vždy lehké.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II ÚS 236/97 „... pokud není v takovém ustanovení zákaz vyjádřen výslovně ve spojení se sankcí neplatnosti (*lex perfecta*) nebo přímo v právním předpise obsažen výčet kogentních ustanovení, je třeba na povahu ustanovení (kogentnost-dispozitivnost) usuzovat právě s ohledem na související ustanovení právního předpisu, popř. právního řádu.“⁴⁹

⁴⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 11. 1998. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 1998, II. ÚS 236/97. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/II.%C3%9AS236/97>

Na rozdíl od občanského zákoníku je formulace této zásady v obchodním zákoníku koncipována jinak. V ustanovení § 263 je taxativně vymezeno, od kterých ustanovení kodexu se subjekty v rámci úpravy svých práv a povinností odchýlit nemohou. Tento výčet je omezen pouze na závazkové právo.

3.6 Zásady soukromoprávní jistoty

Právní jistota bývá označována jako jeden ze znaků existence právního státu. Co se jí ale rozumí? Právní jistota je určitý předvídaný stav, na který se lze spolehnout. Lidská společnost regulovaná právním normativním systémem má možnost spoléhat na funkčnost tohoto práva, mít v něj důvěru. Důvěru v zajištění ochrany ve svých právech a důvěru v možnost realizace subjektivních práv. Důvěru, že bude-li právo porušováno, bude následovat právem předvídaná sankce, a naopak v případě neporušení, nebude možné nikoho (bezdůvodně) sankcionovat.

Dalším aspektem je i to, že se společnost může spoléhat na podobná rozhodnutí v obdobných případech a na rozdílná v rozdílných případech. Kde k jistotě přispěje i fakt, že rozhodovat bude „předvídaný“ orgán, tedy ten, který je k rozhodování příslušný, že rozhodne na základě platného práva, že rozhodne spravedlivě, nezaujatě, tj. nestranně.

Hledisek je mnohem více. Například právní jistota v porovnání s hodnotou spravedlnosti. Vyjdeme-li z úvahy, že záruka právní jistoty se odráží v platném právu. Takové platné právo může při aplikaci inklinovat k právnímu formalismu. Tedy k takovým rozhodnutím, která jsou v souladu s požadovanou normou, ale z pohledu spravedlnosti už nikoliv. To vystihuje lat. formule: „*summum ius, summa saepe iniuria*“. Nicméně pokud by ale rozhodující orgán měl větší prostor pro uvážení, pak by naopak hrozilo, že se nedostojí zásadě spravedlnosti (rozhodovat stejné věci stejně, různé věci různě).

S dodržováním práva souvisí právní vědomí. Rozumíme tím jakousi představu lidí o platném právu. Co je z hlediska práva považováno za žádoucí chování a co naopak je považováno za nežádoucí. Právní vědomí je tedy důležitým předpokladem k zajištění správné regulace lidského chování. Aby si však lidé mohli takové právní vědomí vytvořit, musí být nutně právo seznatelné. Jinými slovy k zachování jisté míry právní

jistoty musí být zajištěna možnost se s platným právem a jeho prameny seznámit. A to co možná nejdostupnější možnou cestou. To je v soudobé společnosti zajišťováno v první řadě skrze úřední sbírky právních předpisů, které jsou stanoveným způsobem veřejně přístupné. Ale popravdě řečeno, tato forma přístupu by nebyla nejrychlejší cestou, jak platné právo dostat do povědomí lidí. Už proto, že zákony nepatří mezi „oblíbený“ žánr četby, a co víc, mnozí z občanů by měli potíže s jejich správnou interpretací. Proto se lidé o platném právu dozvídají prostřednictvím médií, tisku, internetu, nebo dokonce ústním podáním občana občanu. Zde je nutno podotknout, že představa o platném právu může být neúplná, nepřesná či dokonce velmi zkreslená. Proto zde, v souvislosti s právní jistotou, se pojí zásada *ignorantia legis non excusat*, která byla již zmíněna výše.⁵⁰

Dalším důležitým kritériem k naplnění právní jistoty je stabilita práva. Ta je dána jednak právním vědomím ve společnosti, ale zároveň i způsobem tvorby práva na základě legislativního procesu, jakož i jednotností právního řádu.

3.6.1 Zásada dobré víry

Již za doby římské se můžeme setkat s dobrou vírou v soukromém právu, a to od doby klasické, kde se rozvíjelo prétorské právo založené na ekvitě.

O dobré víře, lat. *bona fide*, můžeme uvažovat ve dvou rovinách – morální, jako objektivní dobrá víra, a v psychologické, jako subjektivní dobrá víra. V našem právním řádu však rozlišení na objektivní a subjektivní pojetí nenalezneme.

V psychologické rovině pak tato zásada vyjadřuje určitý vnitřní subjektivní pocit o správnosti. V právním řádu tuto zásadu nikde zakotvenou nenalezneme, můžeme ji však vyvodit z okolností, které vnitřní stav jednajícího subjektu provázejí. V právním významu se jedná o omluvitelný omyl. Tato zásada má tedy zmírňovat následky nezaviněné nevědomosti v obvykle chybných souvislostech jednání takového subjektu.

Český občanský zákoník operuje s pojmem dobrá víra jako s výjimkou z pravidla. Tedy většinou je součástí skutkové podstaty jednotlivých ustanovení, kde je nalezneme v jejich hypotéze. Nicméně se nejedná o výslovnou formulaci zásady jako obecného

⁵⁰ BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. Praha: ASPI Publishing, 2004. s. 32-33 ISBN 80-7357-030-0.

principu jak z hlediska mravní, tak z hlediska psychické povahy. Konkrétně můžeme jmenovat příklady ustanovení § 20 odst. 2, § 32 odst. 3, § 33b odst. 4, § 35 odst. 3, § 41a odst. 2, § 49a, § 130 odst. 1, § 135b, § 161 odst. 1, § 458 odst. 2, § 459, § 486, § 586 odst. 2 a nepřímo v § 42a odst. 2, § 134 odst. 1, § 151o odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku.⁵¹

Vyjádření dobré víry je v těchto ustanoveních rozličné. Bude-li přihlédnuto k vnitřnímu (subjektivnímu) přesvědčení, subjekt v dobré víře bude tehdy, pokud „nevěděl nebo nemusel vědět“. Příkladem je ustanovení § 41a odst. 2 ObčZ, ve větě druhé: „Neplatnosti takového právního úkonu se nelze dovolávat vůči účastníku, který jej považoval za nezastřený.“ Tedy účastník „nevěděl“.

O objektivní nevědomosti lze hovořit v případě, že subjekt „nevěděl a nemohl vědět“ příkladem je ustanovení § 20 odst. 2: „Překročí-li tyto osoby své oprávnění, vznikají práva a povinnosti právnické osobě jen pokud se právní úkon týká předmětu činnosti právnické osoby a jen tehdy, jde-li o překročení, o kterém druhý účastník nemohl vědět.“

Občanský zákoník nevnímá dobrou víru jako obecnou zásadu a zabývá se jí jen v určitých situacích. To ovšem neznamená, že by se zásada ochrany dobré víry v soukromoprávní sféře neuplatňovala. Často se s ní setkáme v institutu vydržení, kdy jde o originární způsob nabytí vlastnického práva. To je upraveno v ustanovení § 134 občanského zákoníku, který zde říká, že předpokladem nabytí vlastnictví k věci vydržením je skutečnost, že nabyvatel byl oprávněným držitelem po celou dobu. Tedy u movité věci je zapotřebí 3 let a u nemovitosti 10 let.

Historii vydržení nalezneme opět v dobách římských. I zde se jednalo o originární způsob nabytí vlastnického práva, které vycházelo ideji, že trvá-li faktický vztah k věci určitou dobu, mění se na vlastnické právo. Vývoj institutu vydržení si prošel jistým vývojem, kdy na počátku stačil zřejmě jediný požadavek: faktický stav – držba, který se po určité době měnil na vlastnické právo. Tuto skutečnost zachycuje Zákon XII. tabulí, který však hovoří ještě o užívání, nikoli o držbě. Zpočátku tedy stačilo u nemovitostí dva roky, u movitých pak jen jeden rok, aby došlo k nabytí vlastnických práv tímto způsobem.

⁵¹ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 169-171. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 367. ISBN 978-802-1050-631.

Jak se římské právo vyvíjelo, vyvíjel se i tento institut a stával se tak složitější. Došlo k vytvoření dalších požadavků, které bylo nutno splnit. Vedle určitou dobu trvajícího faktického stavu vyvstal nový požadavek, tzv. titul, který měl za úkol zdůvodnit držbu vedoucí k vydržení. Dále to byl požadavek dobré víry u toho, jež se měl stát vlastníkem na základě předchozích požadavků. V konečné fázi se pak požadavky ujednotily v pěti bodech v následovném latinském znění: *res habilis, titulus, fides, possessio, tempus*.⁵²

I Nejvyšší soud zaujal své stanovisko, které je zřejmé i v rozhodnutí sp. zn. 22 Cdo 1843/2000: „...podle které se dobrá víra držitele, která je dána se zřetelem ke všem okolnostem věci, musí vztahovat i k titulu, na jehož základě mohlo držiteli vzniknout vlastnické právo. To ovšem neznamená, že takový titul musí být dán; postačí, že držitel je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že tu takový titul je. Postačuje tedy domnělý právní titul (*titulus putativus*). Posouzení, je-li držitel v dobré víře či nikoli, je třeba vždy hodnotit objektivně a nikoli pouze ze subjektivního hlediska (osobního přesvědčení) samotného účastníka. Je třeba vždy brát v úvahu, zda držitel při běžné (normální) opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti a povahu daného případu po každém požadovat, neměl, resp. nemohl mít, po celou vydržecí dobu důvodné pochybnosti o tom, že mu věc nebo právo patří. Dobrá víra, která je dána „se zřetelem ke všem okolnostem“, zaniká v okamžiku, kdy se držitel seznámil se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnost o tom, že mu věc po právu patří, anebo že je subjektem práva, jehož obsah vykonává. Jde o posouzení dobré víry vztahující se k (skutečnému či domnělému) titulu, na jehož základě se ten, kdo se dovolává vydržení, chopil držby. Dobrou víru je třeba hodnotit objektivně; vychází se z toho, jak by věc byla posouzena při zachování obvyklé opatrnosti, kterou lze po každém požadovat. Okolnosti a z nich vyplývající právní důsledky uchopení držby je třeba zkoumat u každého držitele zvlášť. Nedostatek dobré víry předchůdce tak nevylučuje dobrou víru dalšího držitele (např. nebyl-li zůstavitel se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu věc nebo právo patří, nevylučuje to dobrou víru dědice, stejně je tomu u prodávajícího a kupujícího).“⁵³

⁵² KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xxii, s.175-176. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-7179-031-1.

⁵³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 07.05.2002, In: *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2002, 22 Cdo 1843/2000. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/dobra->

V dalším rozsudku, z 18. 3. 2008 sp. zn. 28 Cdo 4833/2007 se Nejvyšší soud zabývá otázkou oprávněné držby ve smyslu ustanovení § 130 odst. 1 občanského zákoníku.

„Judikatura Nejvyššího soudu za podstatu oprávněné držby směřující k vydržení pokládá skutečnost, že držitel vykonává obsah určitého práva (...) v mylném přesvědčení, že je subjektem tohoto práva. K tomu, aby držba byla oprávněná, však nestačí jeho pouhé subjektivní přesvědčení, že mu právo patří, ale je třeba, aby držitel byl se zřetelem ke všem okolnostem (tj. objektivně) v dobré víře, že mu právo náleží (...); omyl držitele, ze kterého jeho přesvědčení o existenci držení práva vychází, musí být omluvitelný. (...) Omyl držitele přitom může být skutkový nebo právní. Právní omyl spočívá v neznalosti nebo v neúplné znalosti obecně závazných právních předpisů a z toho vyplývajícího nesprávného posouzení právních důsledků právních skutečností. Právní omyl je omluvitelný tehdy, jestliže se držitel omylu nemohl vyhnout ani při vynaložení obvyklé opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti případu po každém požadovat (může jít např. o nejasné znění zákona). Za neoprávněného držitele proto nelze považovat toho, kdo se držby uchopí na základě jednoho z možných výkladů zákona, bylo-li k tomuto výkladu možno dojít při zachování obvyklé opatrnosti (...). Dobrá víra zaniká v okamžiku, kdy se držitel seznámil se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnost o tom, že mu věc po právu patří anebo že je subjektem práva, jehož obsah vykonává (...). V neposlední řadě je nutné zdůraznit, že účinky vydržení nastávají ze zákona a rozhodnutí soudu má jen deklaratorní význam; proto je zapotřebí se zabývat splněním zákonných předpokladů vydržení podle právní úpravy platné v době, kdy držba práva měla započít...“⁵⁴

Z toho lze shrnout, že se prostřednictvím zásady dobré víry poskytuje ochrana subjektům, které při svém jednání nevěděly o právně významných okolnostech (nebo o nich nebyly povinny vědět), tedy jednaly v nezaviněné nevědomosti. Můžeme tak rozlišit tři dílčí odlišnosti v rámci psychické kategorie dobré víry. První jako

vira-17266.html

⁵⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18.03.2008. In: *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2008, 28 Cdo 4833/2007. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/28Cdo4833/2007>

přesvědčení jednajícího subjektu, že je takové jednání bez právních vad, druhé jako pojetí dobré víry, které je vzájemné ve vztahu k hrubé nedbalosti a konečně třetí pojetí jako nedbalost prostá.⁵⁵

V úvodu této kapitoly jsem se zmínila, že dobrou víru lze členit z hlediska dvou rovin. Druhou kategorií je dobrá víra v objektivním slova smyslu. Mnohými významnými právníky je pojmána ve významu mravní kategorie, tedy blízka pojmům ctnost, čestnost, poctivost, slušnost atd.

3.6.2 Zásada *iura quaesita*

Zásada ochrany nabytých práv je další ze zásad, která se dá zahrnout jako dílčí projev zásady právní jistoty. Slouží jako stabilizátor právního řádu, kdy v případě nabytí práv na základě dříve účinné právní úpravy nebude dotčeno toto právo právní úpravou novou. K zachování právní jistoty slouží tato zásada spolu se zásadou, o které se zmíním níže. Ta ale ve spojitosti s novou právní úpravou nechrání dříve vzniklý právní vztah před změnou či jejím zrušením ve smyslu *ex nunc*. Zatím co zásada ochrany nabytých práv představuje určitou jistotu, že přestože byla přijata nová právní úprava, tak nemůže dojít k zániku takových právních vztahů, které byly regulovány dosavadním předpisem a které nový předpis již neupravuje.

Nicméně při existenci trvání právního vztahu, který trvá i přes nabytí účinnosti nového právního předpisu, pak při aplikaci zásady ochrany nabytých práv působí nový právní předpis na předchozí vzniklé právní vztahy jen do té míry:

- „jestliže tak zákon nový výslovně nestanoví, a/nebo
- pokud v důsledku obecného působení zásady ochrany nabytých práv by jeho působením došlo k zásahu do trvajících právních vztahů“⁵⁶

⁵⁵ HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 94-95. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.

⁵⁶ HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 99. Edice učebnic PrF MU, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.

Zásada ochrany nabytých práv zaručuje respektování takových dříve nabytých práv. Nejde však jen o deklarování existence dotyčných práv, ale i uznání toho, že tato práva budou požívat stejné ochrany, která je poskytována jim odpovídajícím právům, která jsou upravena novým právním předpisem.

Pokud zde hovoříme o nabytých právech ve smyslu *iura quaesita*, rozumíme jimi veškerá subjektivní práva, která vznikla na základě titulu existujícího v době platnosti předchozí úpravy. Právo v subjektivním smyslu znamená, že osoba – subjekt - má právo něco konat, nekonat, něco získat nebo něco žádat. Subjektivní práva se pak označují termínem oprávnění. Jedná se o právní možnost chovat se určitým způsobem, chráněnou právem v objektivním smyslu, tj. ochrana na základě právních předpisů, ve kterých je stanovena a ze kterých tedy vyplývá. Pokud existuje možnost *oprávněného* chování subjektu na jedné straně, dá se očekávat požadavek určitého *povinného* chování na straně druhé.

3.6.3 Zásada *lex retro non agit*

K zachování myšlenky právní jistoty se jeví nutným požadavkem nepůsobení práva na zpět, tj. nepřípustnost zpětné účinnosti právních předpisů, nazývanou jako retroaktivita. Právní předpis by tak měl upravovat právní vztahy vzniklé až po dni, kdy se stal právní předpis nejen platný ale i účinný. Avšak věc je poněkud složitější. Retroaktivitu jako takovou můžeme dělit dvojím způsobem a to na retroaktivitu pravou a nepravou.

Pravá retroaktivita znamená, že na právní vztahy vzniklé v minulosti se užije právní předpis pozdější (účinný až po vzniku právního vztahu). To je pokládáno za nepřípustné. Subjekty takových vztahů nemohly pozdější právní úpravu předvídat, tudíž se jí nemohli řídit. Normotvůrce by tak skrze retroaktivní předpisy žádal, aby subjekty plnily povinnost vyplývající z takových vztahů, které v době, kdy měly být splněny, ještě právně neexistovaly. Výjimku zpětného působení (pravé retroaktivity) nalezneme v trestním právu.

Nepravou retroaktivitou rozumíme to, že právní vztahy vzniklé před pozdější právní úpravou se řídí i nadále původní úpravou, ale jejich případná změna či zánik se řídí již úpravou pozdější. Takže ačkoliv upravuje vztahy minulé, sama úprava působí do budoucna. Je to dáno nejen potřebou právní jistoty v současném právním řádu, ale

i dodržení zásady rovnosti subjektů, tedy zachování určité míry požadavku stejných práv a povinností.

Zakotvení zásady zákazu zpětného působení práva (*lex retro non agit*) budeme v soukromém právu hledat jen marně. Pouze jako zásada trestního práva je k nalezení v čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod. Přesto se ale domnívám, že není pochyb nad uplatněním této zásady i ve sféře soukromého práva. Vzhledem k rychlosti vývoje soudobého právního řádu, k nespočetnosti vydávaných novel, její hlavní úlohu spatřuji ve snaze zajištění stálosti právních vztahů vůči těmto neúprosným změnám. V soukromém právu se tato zásada uplatňuje zejména v právu majetkovém a v právu vlastnickém.

Tato zásada řeší otázku, jak naložit se soukromoprávními vztahy, vzniklými před účinností nového/pozdějšího předpisu. Pokud vyloučíme pravou retroaktivitu z důvodu její nepřípustnosti, pak máme dvě možnosti, jak tuto problematiku vyřešit. Jednou z možností je, dle nepravé retroaktivity, podřídít právní vztahy vzniklé dříve (než vznikl pozdější právní předpis), této nové úpravě od okamžiku nabytí jeho účinnosti, kdy ale vznik, změna či zánik právních vztahů, které nastaly před nabytím účinnosti nového právního předpisu, se budou řídit úpravou dosavadní. Druhou možností je případ související se zásadou ochrany nabytých práv, popsanou výše, kdy se ponechá právní vztah vzniklý před nabytím účinnosti nového právního předpisu regulativnímu působení dosavadní právní úpravy.⁵⁷

K zákazu retroaktivity i v jiných právních oblastech než jen v trestním právu se vyjádřil i Ústavní soud v nálezu ze dne 12. 3. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 33/01 „Zákazu retroaktivity se ve své judikatuře dotkl Ústavní soud ČSFR v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 78/92 (Sbírka usnesení a nálezů ÚS, 1992, č. 15), ve kterém konstatoval, že principy právního státu vyžadují u každého možného případu retroaktivity jeho výslovné vyjádření v ústavě nebo v zákoně s cílem vyloučit možnost retroaktivní interpretace zákona a zároveň vyžadují v zákoně vyřešit s retroaktivitou spjaté důsledky tak, aby nabytá práva byla řádně chráněna.“⁵⁸

⁵⁷ HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 99. Edice učebnic PrF MU, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.

⁵⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 12. 3. 2002. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*, 2002, Pl. ÚS 33/01. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/Pl.%C3%9AS33/01>

Dále je v témže nálezu uvedeno, že na toto pojetí navázal Ústavní soud ČR ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 215/94, kde je uvedeno, že: „... ke znakům právního státu neoddělitelně patří princip právní jistoty a ochrany důvěry občana v právo a že tento postup zahrnuje zákaz retroaktivity právních norem, resp. jejich retroaktivního výkladu. Nepřípustnost zpětné účinnosti právních norem pro oblast trestního práva je výslovně upravena v čl. 40 odst. 6 Listiny a čl. 7 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva"), její působení pro další odvětví práva se dovozuje z čl. 1 Ústavy.“⁵⁹

Ústavní soud v nálezu potvrzuje rozlišování pravé a nepravé retroaktivity tak, jak ji chápe právní teorie a praxe. V případě časového střetu staré a nové právní normy soud říká, že se použije obecně platné pravidlo nepravé retroaktivity. V dalším bodě pak zmiňuje analýzu retroaktivity obsaženou i v dřívějším nálezu (p. zn. Pl. ÚS 21/96), ve kterém se soud zabýval mimo jiné i otázkou možných výjimek z nepřípustnosti retroaktivity právních norem.

Nepravá retroaktivita je tedy obecně přípustná a existují jen výjimky její nepřípustnosti. Naopak pravá retroaktivita je obecně nepřípustná, ale vyskytují se striktně omezené výjimky její přípustnosti.⁶⁰

V občanském právu je zásada zákazu retroaktivity obvykle respektována. Objevuje se jako nepravá retroaktivita v přechodných ustanoveních v hlavě IX. Občanského zákoníku. Nicméně „výjimky potvrzují pravidlo“ a tak i tady nalezneme výjimku v podobě pravé retroaktivity v ustanovení § 865 občanského zákoníku.

3.6.4 Zásada ochrany práv třetích osob

V soukromém právu je individualismus jedince stavěn na první místo a tím je dána myšlenka svobody vůle, kterou podtrhuje zásada autonomie vůle. Jinými slovy, mělo by být do zájmů takového jedince zasahováno co nejméně. Subjekty mají tedy možnost si sami do jisté míry dispozitivně upravovat právní poměry na základě svých subjektivních práv. Taková subjektivní práva jsou pak dělena na absolutní a relativní práva, kdy relativní působí mezi stranami, tj. *inter partes*. Často se tedy zásada ochrany

⁵⁹ tamtéž

⁶⁰ tamtéž

třetích osob pojímá jako limit výsledku soukromoprávní dispozice subjektů. Jako protipól zásady *pacta sunt servanda*.

Třetí osobou je považována osoba, která v takovém konkrétním právním vztahu není jeho smluvní stranou, a na vzniku tohoto konkrétního právního vztahu se aktivně nepodílí, ale její práva mohou být uzavřením právního úkonu dotčena.

Úkolem zásady je ochrana osob, které se aktivně nepodílejí na vzniku soukromoprávního vztahu, aby nedošlo k zhoršení jejich postavení. Vyvozována je pak tato zásada z ustanovení § 2 odst. 2 občanského zákoníku.

3.7 Zásada *pacta sunt servanda*

Pacta sunt servanda – smlouvy mají být dodržovány. Tato zásada je často považována za nejvyšší zásadu právní, za symbol právního institutu smlouvy potažmo právního institutu závazkového práva. Protože právě bez dodržování umluvených právních vztahů by jen stěží mohly existovat společenské vztahy. A nesmíme opomenout ani systém obchodu, pro který jsou smlouvy více než významné.

Mnohé možná zarazí fakt, že tato zásada není výtvořem římské doby, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale že se objevuje mnohem později, a to až ve středověku. V té době se začal uplatňovat vliv kanonistického práva a ne-málo i morálky vycházející z křesťanství. Smluvní ujednání se v tehdejších dobách opíralo o přísahu a tato skutečnost mnohdy vedla spor před soud církevní, nikoliv světský. Tím se prohluboval hodnotový vliv, z kterého pak vznikla myšlenka, že smlouvy je nutno dodržovat z morálních důvodů. A protože právní hledisko musí odpovídat morálnímu, byla formulována zásada, tak jak ji známe i dnes, tj. *pacta sunt servanda*.⁶¹

Protože se domnívám, že Smlouvy mají dominantní pozici ve sféře soukromého práva a soukromoprávních vztahů jako takových, dovolím si je podrobněji přiblížit.

⁶¹ URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého: římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001, x, s. 41 – 42. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9504-6.

Smlouva, která je hlavním pilířem soukromého práva, a má tak své nezastupitelné místo mezi právními úkony, je ve většině odborné literatury vymezena jako dvou či vícestranný právní úkon, který spočívá ve vzájemných a obsahově shodných projevech vůle smluvních stran, směřujících ke vzniku, změně či zániku práv a povinností, které právní předpisy s takovými projevy vůle spojují. Definice smlouvy jako právního úkonu složeného ze dvou jednostranných právních úkonů je ovšem přesnější. Při vzniku tohoto specifického právního vztahu je uplatňována autonomie vůle. Je to nezbytný předpoklad pro svobodné rozhodnutí o uzavření tohoto právního vztahu, protože nikdo není nucen smlouvu uzavřít. Bude-li však smlouva uzavřena, jsou touto smlouvou účastníci vázáni právě na základě výše řečené zásady, že smlouvy mají, resp. musí být, dodržovány.

Samotný vznik smlouvy je tedy provázen dvěma jednostrannými právními úkony. Prvním z obou jednostranných úkonů je návrh na uzavření smlouvy (nabídka, oferta). Druhým jednostranným právním úkonem je přijetí návrhu (akceptace). Po přijetí pak dochází k vzájemné shodě vůle subjektů a vzniká smlouva.

Pro platnost smlouvy platí podmínky, které obecně platí pro platnost právního úkonu. Tedy musí jít o svobodný projev vůle, který je míněn vážně, není učiněn za nápadně nevýhodných podmínek či v tísní. Projev pak musí být určitý, srozumitelný a v zákonem předepsané formě. Přičemž v soukromém právu platí zásada bezformálnosti právních úkonů, a zejména pak smluv. Nicméně existují výjimky, kdy je písemná forma vyžadována pod sankcí neplatnosti. A to u smluv o převodu nemovitosti a dále pak tam, kde to vyžaduje zákon či dohoda samotných účastníků. Sankce neplatnosti je dvojitá. Tam, kde zákon vyžaduje písemnou formu a ta nebyla dodržena, se jedná o absolutní neplatnost. V případě nedodržení písemné formy u smlouvy, kde si toto dohodli účastníci, je pak smlouva neplatná jen relativně. (Soud k neplatnosti přihlíží jen při námitce účastníka.)

Pokud se budeme striktně držet teze, že smlouvy se mají dodržovat, pak bychom došli k závěru, že jediným bezvýjimečným východiskem pro zánik smlouvy je její splnění. To je neoptimálnější a dovolím si tvrdit i nejčastější způsob, avšak k zániku smluv dochází i jiným způsobem a to odstoupením od smlouvy.

Naznačila jsem tedy možnost, jak dochází k prolomení zásady *pacta sunt servanda*. V našem právním řádu, jak uvádí prof. J. Dvořák, je to možné v těchto případech:

- I. „Ke změně uzavření smlouvy dochází na základě shodné vůle stran.
- II. K zániku, resp. změně či zrušení smlouvy dochází na základě projevu vůle jedné smluvní strany.
- III. Ke změně obsahu smlouvy dochází v důsledku účinnosti nového právního předpisu.
- IV. Ke změně v obsahu smlouvy dochází v důsledku soudního rozhodnutí.
- V. Ke změně či k zrušení smlouvy může dojít v důsledku změny poměrů.“⁶²

Ad I.)

V důsledku toho, že je smluvním stranám zaručována smluvní svoboda, tedy účastníci dobrovolně vstupují do takového právního vztahu, je jim zákonitě přiznávána i svoboda souhlasně ukončit takový vztah či jej změnit. To dokládá i ustanovení § 493 ObčZ, kde je řečeno, že: „závazkový vztah nelze měnit bez souhlasu jeho stran, pokud tento zákon nestanoví jinak.“

Ad II.)

Zde je situace složitější a nabízí se tak několik alternativ, které jsou upraveny v českém právním řádu.

- Účastníci si mohou v rámci mnohokrát zmiňované smluvní svobody ve smlouvě sami vymínit možnost oprávněného jednostranného (či oboustranného) odstoupení od smlouvy. Smlouva se zruší v okamžiku, kdy oprávněná osoba oznámí druhé straně, že svého práva využívá. Odstoupit však nemůže ta strana, která již přijala plnění závazku druhé strany nebo jeho části, nebo která splnila svůj závazek nebo jeho část. Tato možnost je zakotvena v ustanovení § 48 odst. 1 ObčZ „Od smlouvy může účastník odstoupit, jen jestliže je to v tomto zákoně stanoveno nebo účastníky dohodnuto.“

V návaznosti na zmiňované ustanovení (§ 48 odst. 1 ObčZ) jsou další možnosti vymezené zákonem. Následně uvádím několik příkladů

⁶² DVOŘÁK, Jan. *Pacta sunt servanda?*. In: *Pacta Martě Knappové k 80. narozeninám*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005, s. 49 - 56. ISBN 80-7357-133-1.

- Lidé se v každodenním životě stávají účastníky právních vztahů a to především v pozici spotřebitelů.⁶³ Soukromé, resp. občanské právo, se snaží poskytnout těmto lidem co největší ochranu a posílit tak právní postavení spotřebitelů. Právo odstoupení pak ObčZ upravuje v ustanoveních §§ 51a) a následující, kdy spotřebitel má možnost odstoupit od smlouvy do 14 dnů od převzetí plnění, a to bez udání důvodu, v případě nákupu zboží prostřednictvím prostředků na dálku, tedy např. při internetovém nákupu. V případě, že prodejce o této možnosti spotřebitele neinformuje, prodlužuje se možnost odstoupení na tři měsíce od uzavření smlouvy. Toto odstoupení je limitováno zákonem v taxativním výčtu. Dále v rámci spotřebitelských smluv ObčZ upravuje možnost odstoupení od smlouvy v případě uzavření „mimo prostory obvyklé“, v případě smlouvy o užívání budovy na časový úsek atd.
- Odstoupit od smlouvy je možné i v případě prodlení dlužníka nebo věřitele. Prodlením se rozumí právní stav, kdy dlužník nesplnil svůj závazek řádně či včas, a v případě věřitele, jestliže nepřijal řádně nabídnuté plnění od dlužníka nebo dlužníkovi neposkytl v době plnění součinnost potřebnou ke splnění dluhu, jímž může být i vydání potvrzení o splnění dluhu dlužníkem. Pokud je smlouva uzavírána dvěma nepodnikateli a tím podrobena občanskému zákoníku, může věřitel v případě prodlení dlužníka odstoupit od smlouvy, jestliže dlužník nesplní svůj závazek ani v přiměřené lhůtě, kterou mu věřitel poskytl.
- Ustanovení § 582 odst. 1 ObčZ pak dává možnost jednostranně vypovědět smlouvu v případě, že byla sjednána na dobu neurčitou. Předmětem takové smlouvy je závazek k nepřetržité nebo opakující se činnosti, nebo závazek zdržet se určité činnosti anebo strpět určitou činnost.

Ad III)

O zásadě *lex retro non agit* bylo psáno již výše. A tak budu jen opakovat, že nový právní předpis nepůsobí nazpět, avšak začíná působit na již vzniklé právní poměry nabytím své účinnosti. Tato skutečnost se tak může promítnout i do problematiky

⁶³ Spotřebitelem je osoba, která nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu povolání.

smluvního práva. Příkladem je možno uvést novelu zákoníku práce účinnou 1. ledna 2012 (*Zákon č. 365/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*) Tato poměrně rozsáhlá novela promítá do zákoníku práce podpůrné použití občanského zákoníku, posiluje autonomii vůle stran, mění úpravu neplatnosti právních úkonů. Nově je definována závislá práce, mění se úprava pracovní smlouvy, a to tak, že musí být, stejně jako její změny či dodatky, uzavřena v písemné formě a mnoho dalšího. V přechodných ustanoveních (čl. II 365/2011 Sb.) se pak dočteme, že: „Zákonem č. 262/2006 Sb., ve znění účinném ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona, se řídí také pracovněprávní vztahy vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona; právní úkony učiněné přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona se však řídí dosavadními právními předpisy, i když jejich účinky nastanou až po dni nabytí účinnosti tohoto zákona.“⁶⁴

Ad IV.)

Soudy v soukromoprávní rovině rozhodují zpravidla deklaratorně. Tedy autoritativním způsobem vyjádří právo či povinnost vyplývající z právního vztahu. Například bude vynesena rozsudek, kterým se dlužníkovi uloží zaplatit to, co je dlužen. Je ale také oprávněn specifickým způsobem do smluvního vztahu zasáhnout. Při sporu stran může rozhodnout, zda smlouva, popřípadě její část, je či není platná. Kromě tohoto oprávnění může také na základě zákona snížit rozsah plnění vyplývající z této smlouvy. Příkladem lze uvést ustanovení § 301 ObchZ, které dává pravomoc soudu snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu.

Ad V.)

V případě uzavírání smluv, které zavazují k jejímu plnění dlouhodobě či opakovaně, se mohou objevit výrazné změny poměrů účastníků, které mohou vést mnohdy až k nemožnosti plnění. Současná právní úprava se změnou poměrů nejvýznamněji zabývá u smlouvy o smlouvě budoucí. Ustanovení § 50 ObčZ a ustanovení § 292 odst. 5 ObchZ říkají, že zánik závazku uzavřít budoucí smlouvu lze jen při změně takových okolností, z nichž účastníci vycházeli, že nelze spravedlivě

⁶⁴ ČESKO. Zákon 365/2011 Sb. ze dne 6. Listopadu 2011, kterým se mění zákon č. 262/2006Sb., zákoník práce ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 128. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb11365&cd=76&typ=r>

požadovat na zavázaném účastníku, aby smlouvu uzavřel. Zde mohu poznamenat, že nový občanský zákoník účinný 1. ledna 2014 řeší změnu poměrů v obecné rovině, tj. uplatnitelnost ustanovení je možná na kteroukoliv smlouvu. Ustanovení § 1765 odst. 1 říká že: „Dojde-li ke změně okolností tak podstatné, že změna založí v právech a povinnostech stran zvláště hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, anebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a že skutečnost nastala až po uzavření smlouvy, anebo se dotčené straně stala až po uzavření smlouvy známou. Uplatnění tohoto práva neopravňuje dotčenou stranu, aby odložila plnění.“

Smluvní vztahy jsou upraveny ve dvou právních předpisech, a to v občanském zákoníku a obchodním zákoníku. Oba zákoníky upravují smluvní typy a dále pak právní vztahy se smlouvami souvisejícími. Nicméně úprava není totožná. (po stránce obsahu a rozsahu) Vztah ObčZ a ObchZ je vztah *lex generalis* k *lex specialis*, neboli vztah obecného právního předpisu k předpisu zvláštnímu. Jinými slovy pro oblast soukromého práva je stěžejní občanský zákoník a obchodní zákoník právní úpravu doplňuje v určitých specifických záležitostech, které jsou potřeba pro obchodní styk a za těchto situací je pak ObchZ výchozí a ObčZ má zde subsidiární povahu. Subsidiaritu ObčZ v obchodním právu potvrzuje i rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 6. 2007 sp. zn. 32 Odo 72/2006: „Podle § 1 odst. 2 ObchZ nelze-li mj. obchodněprávní vztahy řešit podle obchodního zákoníku, řeší se podle předpisů občanského práva.“⁶⁵

Toto dvojí, z větší části vesměs totožné zpracování, přináší v praxi mnohdy nemalé potíže. Příkladem může být kupní smlouva, která je upravena jak v občanském, tak i v obchodním zákoníku. Otázkou tedy může být, jak rozlišit, v jakém případě se kupní smlouva řídí tím kterým zákoníkem. Z obecného hlediska je možno říci, že smluvní vztahy, které se řídí občanským zákoníkem, se od smluvních vztahů řídicích se dle obchodního zákoníku odlišují tím, zda subjekty neboli smluvní strany jsou či nejsou

⁶⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.06.2007 . In: *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2007, 32 Odo 72/2006. Dostupné z: <http://pravo4u.cz/judikatura/nejvyssi-soud-cr/32-odo-72-2006/>

podnikateli.

V oblasti pracovního práva ObčZ svou úlohu již nemá, protože zákoník práce obsahuje samostatnou, komplexní právní úpravu. Naopak zákon o rodině nespécifikuje žádná zvláštní ustanovení o uzavírání smluv či dohod, proto opět platí subsidiarita ObčZ, což je zřejmé z ustanovení §104 ZoR: „Ustanovení občanského zákoníku se použijí tehdy, nestanoví-li tento zákon něco jiného.“

3.8 Zásada prevence

Pojem prevence představuje mechanismus, kterým je možné předejít nežádoucím jevům. Zásada prevence je tedy jedním z nástrojů regulace, který napomáhá zajistit a udržet právně společenské vztahy. Pro soukromé právo je charakteristickým rysem, že působí *ex post*, tedy nastane-li určitá porucha, pak nastupuje určitá sankce. Preventivním opatřením se tak předchází ohrožení či porušení práv, plynoucí z občanskoprávních vztahů. V případě, že již došlo k takovým nežádoucím jevům, je třeba zajistit co nejefektivnější nápravu.

V občanském zákoníku se zásada prevence odráží v ustanovení § 3 odst. 2, kde je stanoveno, že: „fyzické a právnické osoby, státní orgány a orgány místní samosprávy dbají o to, aby nedocházelo k ohrožování a porušování práv z občanskoprávních vztahů a aby případné rozpory mezi účastníky byly odstraněny především jejich dohodou.“ Není to však jediné ustanovení, ve kterém je možné toto pravidlo zaznamenat. Normy promítající prevenční charakter se vyskytují napříč celým systémem. (např. §§ 4, 6, 43, 415, 417 aj.)

Zásada prevence je významně propojena s institutem odpovědnosti za škodu. „Občanskoprávní odpovědnost je podle převažujícího názoru sekundární právní povinnost, která vzniká v důsledku porušení primární povinnosti.“⁶⁶ Vzniká tedy z několika důvodů: porušením smluvní povinnosti, z důvodů mimosmluvní povinnosti, nebo může vzniknout jako následek protiprávního stavu, který nastal bez lidské součinnosti. Dalším důvodem může být i vznik odpovědnosti na základě povolené

⁶⁶ KNAPPOVÁ, M., J. ŠVESTKA a J. DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2005, s. 265. ISBN 80-7357-127-7.

činnosti. Významným ustanovením je tak § 415, které promítá zásadu prevence do existence soukromého práva: „každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.“ To souvisí i se zásadou **neminem laedere**, tj. nikomu neškodit. Subjekt je tedy žádán, aby se choval takovým způsobem, aby byla zachována co možná největší míra opatrnosti a eventuální škody byly co nejvíce eliminovány. Zákodárce zásadu *neminem laedere* pojal za natolik významnou a důležitou, že ji zahrnul do zákonných ustanovení jako výčet hodnot, jejichž ochrana je v celospolečenském zájmu nezbytná.

Se zásadou prevence a zásadou *neminem laedere* souvisí další neméně významná zásada, a to **neminem laedit, qui iure suo utitur**, tj. nikoho nepoškozuje ten, kdo vykonává své právo. Občanský zákoník v ustanovení § 3 odst. 1 říká, že: „výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.“ Tím je myšleno, že subjekt je oprávněn vykonávat své subjektivní právo, aniž by to bylo z hlediska objektivního práva kvalifikováno jako působení škody, a to ani v případě, že by takový výkon zasahoval do subjektivních práv jiné osoby. Příkladem je soudní výkon (exekuce). Subjekt se domáhá svého práva, ale nejedná se o působení škody, přestože jde o majetkový zásah na straně povinného. Dalším příkladem je možno uvést poměrně časté užívání subjektivního práva v podobě věcného břemene, kdy opět nejde o nezákonné jednání příp. o šikanózní výkon práva, kterým rozumíme výkon vlastního práva s účelným záměrem poškodit jiného.⁶⁷

3.9 Zásada nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet

Nikdo nemůže na jiného převést více práv, nežli má sám. Na první pohled jasná, logicky znějící zásada, působící převážně při nabývání vlastnického práva. Jsme-li vlastníky hmotné věci, pak nám ObčZ v ustanovení § 123 přiznává různé druhy

⁶⁷ KNAPPOVÁ, M., J. ŠVESTKA a J. DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2005, s. 53. ISBN 80-7357-127-7

oprávnění. Především můžeme takovou hmotnou věc používat, jakožto i brát z věci plody či jiné užitky, dále nakládat s věcí, tj. věc úplatně či bezúplatně zcizit. Nabývat vlastnické právo lze na základě právních titulů, kterými jsou zejména:

- smlouvy,
- dědictví,
- rozhodnutím státního orgánu
- na základě skutečnosti určené zákonem
 - přírůstek
 - zhotovení věci
 - zpracování věci
 - ex lege
 - vydržení

Tato zásada je úzce propojena se zásadou dobré víry. U té, jak bylo již zmíněno výše, je účelem ochránit nabyvatele, který se v dobré víře domnívá, že získal od vlastníka veškerá oprávnění s věcí nakládat. Platná právní úprava však v souvislosti se zásadou, že nikdo nemůže převést více práv, než má sám, a zároveň jako ochranu dobré víry, uplatňuje výjimky. Tyto výjimky jsou zřejmé z ustanovení § 161 odst. 1 ObčZ, z ustanovení § 486 ObčZ a z ustanovení § 446 ObchZ. Prvně zmiňované ustanovení se týká zástavního práva. Je zde řečeno, že díky možnosti faktického ovládnutí movité věci se může za jistých okolností stát, že do zástavy bude dána bez souhlasu skutečného vlastníka věc, která nenáleží zástavci. Pokud ji zástavní věřitel přijme v dobré víře, že věc je ve vlastnictví zastavovatele, tedy že je oprávněn ji přijmout, vznikne po právu zástavní právo. V druhém zmiňovaném ustanovení je řečeno, že nabude-li subjekt něco v dobré víře od nepravého dědice, kterému bylo toto dědictví potvrzeno, je chráněn tak, jako by toto nabyl od oprávněného dědice. V třetím případě je obchodním zákoníkem kladen důraz na právní jistotu, proto dle zmiňovaného ustanovení platí, že v případě koupi věci od nevlastníka nabývá kupující vlastnictví. Musí se však jednat o koupi v dobré víře, v opačném případě by k nabytí vlastnictví nedošlo.

Všechny ostatní případy se řídí zásadou *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*. Nabude-li subjekt věc od nevlastníka, sám nenabude oprávněného vlastnictví, přestože tento jednal v dobré víře a přesto, že převod byl podmíněn skutečností, která by jinak převod působila. Nicméně subjekt, jednal-li v dobré víře, se stane nikoli vlastníkem, ale oprávněným držitelem věci. Oprávněný držitel má pak zákonnou možnost stát se vlastníkem na základě jejího vydržení (dle ustanovení §134 ObčZ). Z uvedeného je tedy zřejmé, že oprávněný vlastník má právo na vydání věci dle ustanovení § 126 odst. 1 ObčZ.

Z pohledu oprávněného vlastníka cítíme, že uplatnění práva je spravedlivé. Avšak co z pohledu domnělého vlastníka? V dobré víře nabyt věc, vynaložil určité náklady spojené s nabýváním věci, možná již i vynaložil náklady spojené s užíváním věci a pak přijde oprávněný vlastník s právem na vydání. A zásada dobré víry tak musí ustoupit zásadě, že nikdo nemůže na jiného převést více práv, nežli má sám. Takový stav považují za problematický a z pohledu současné právní úpravy za nedostatečný.

Pro názornost této problematiky uvedu příklad z běžného života, jehož neodmyslitelnou součástí je potřeba vozidla. Pokud prodávající nebude oprávněným vlastníkem, nabízí se několik variant řešení, a to na základě toho, kterým právním režimem se bude převod uskutečňovat. Bude-li kupováno vozidlo od nepodnikatele, tj. od soukromého subjektu např. na inzerát či od známého, pak se kupní smlouva bude řídit dle ObčZ. V tomto případě při koupi od nevlastníka neexistuje nabývací právní titul a kupující tak nenabude vlastnictví. Kupuje-li v dobré víře, stane se jen jeho oprávněným držitelem, kdy se teprve po třech letech stane díky institutu vydržení oprávněným vlastníkem. V tomto případě kupujícímu nezbyvá než se po tři roky strachovat, zda se neobjeví oprávněný vlastník.

V režimu obchodního zákoníku, jak bylo zmíněno výše, platí, že v případě koupě věci kupující nabývá vlastnictví i od nevlastníka, ledaže by sám nebyl v dobré víře. Nabízí se tedy otázka, zda není možné uzavřít smlouvu o koupi vozidla v režimu obchodního zákoníku. V obecné rovině lze říci, že obchodní zákoník upravuje právní vztahy subjektů, kterými jsou podnikatelé. Budou-li tedy vstupovat do tohoto smluvního vztahu podnikatelé, a to na obou stranách, bude se kupní smlouva řídit právní úpravou ObchZ, a ten kupujícího (v dobré víře) dle ustanovení §446 chrání. Další možností může být, že by jedna ze smluvních stran byla nepodnikatelem, takto uzavřené smlouvy by se pak také řídily právní úpravou občanského zákoníku. Toto

neplatí v případě výslovné dohody o použití obchodního zákoníku při uzavírání smluv, které jsou upraveny pouze v obchodním zákoníku. Ale vzhledem k tomu, že kupní smlouva je upravena v ObčZ, vyplývá z toho tedy to, že vstupuje-li do smluvního vztahu nepodnikatel, bude se tak tento smluvní vztah vždy řídit ObčZ. Po právní stránce tak bude chráněn dle zásady: nikdo nemůže na jiného převést více práv, nežli má sám oprávněný vlastník, nikoliv kupující.

Tento příklad se zabýval nabýváním vlastnictví od nevlastníka movité věci. V případě otázky nabývání nemovitosti od nevlastníka je situace poněkud jiná. S narůstajícím počtem sporů o určení vlastnictví, na základě tohoto tématu, se k této poměrně palčivé problematice nespočetněkrát vyjadřoval sám Nejvyšší soud a na základě toho pak i zaujal poměrně podrobné vlastní stanovisko Ústavní soud.

V nálezu ze dne 11. 5. 2011 sp. zn. II. ÚS 165/11 se Ústavní soud potýkal s otázkou, zda se soudy dokáží vypořádat s tím, zda zásada dobré víry nesvědčí stěžovateli i přes nabytí nemovitosti od nevlastníka. Vyjádřil se, že v obecné rovině chápe zásadu dobré víry jako klíčový projev právní jistoty, na druhou stranu si je ale vědom, že tato zásada jde proti zásadě ochrany vlastnického práva původního vlastníka a je tedy nutné nalézt vzájemnou shodu mezi těmito protichůdnými zásadami se zachováním co největšího maxima z obou. V dalším bodě pak konstatoval, že judikatura v tomto směru prošla značným vývojem, přičemž se odkazuje na nález sp. zn. II. ÚS 77/2000 resp. dále na nález pléna sp. zn. Pl. ÚS 78/06 z kterého cituje: *„odstoupením od smlouvy podle § 48 odst. 2 občanského zákoníku se - není-li právním předpisem nebo účastníky dohodnuto jinak - smlouva od počátku ruší, avšak pouze s účinky mezi jejími účastníky. Vlastnické právo dalších nabyvatelů, pokud své vlastnické právo nabyli v dobré víře, než došlo k odstoupení od smlouvy, požívá ochrany v souladu s čl. 11 Listiny základních práv a svobod a s ústavními principy právní jistoty a ochrany nabytých práv vyvěrajícími z pojmu demokratického právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy, a nezaniká.“* Dále Ústavní soud tvrdí, že dle jeho názoru by opačná interpretace *„narušila celý koncept právní jistoty a ochrany nabytých práv, pochopitelně však jen těch práv, která byla nabyta v dobré víře, kdy dobrá víra vystupuje jako korektiv obecně platný pro občanské právo.“*

Ústavní soud v návaznosti na další nálezy usuzuje, že odstoupení od smlouvy o převodu věci působí jen mezi těmito stranami a nemá to vliv na nabyté právo třetí strany. A tytéž důsledky by mělo mít i zrušení kupní smlouvy z jiného důvodu než

odstoupením. Dále se odkázal na nálezu sp. zn. I. ÚS 143/07 kde má za to, že zásadním závěrem plynoucí z judikatury Ústavního soudu je to, že: „*vlastnické právo dalších nabyvatelů, pokud své právo nabyli v dobré víře, požívá ochrany a nezaniká, což je v souladu s čl. 11 Listiny a s ústavními principy právní jistoty a ochrany nabytých práv. Interpretace opačná, podle níž dodatečným odpadnutím právního důvodu, na základě kterého nabyl vlastnictví kterýkoliv z právních předchůdců vlastníka, tento vlastník pozbývá vlastnické právo, ač mu čl. 11 Listiny a ustanovení § 123 občanského zákoníku poskytují ochranu, narušuje celý koncept právní jistoty a ochrany nabytých práv. To platí pochopitelně jen u těch práv, která byla nabyta v dobré víře, kdy dobrá víra vystupuje jako korektiv obecně platný pro občanské právo. Akceptování výkladu, že zánikem kupní smlouvy (ať již z jakéhokoliv důvodu), která byla uzavřena v řadě jako první, by si vlastník, který nabyl vlastnictví derivativně, nikdy nemohl být jist svým vlastnictvím, zjevně neodpovídá pojetí materiálního právního státu.*“ Podle citovaného nálezu Ústavního soudu lze proto závěry plynoucí z judikatury Ústavního soudu týkající se odstoupení od smlouvy „*vztáhnout i na případ, kdy první kupní smlouva nebo jiný nabývací titul byla zrušena z jiného důvodu než odstoupením.*“ Jiným důvodem se pak rozumí její absolutní neplatnost dle ustanovení § 39 ObčZ. Ústavní soud pak uzavírá, že jestliže se obecné soudy nezabývají zásadou dobré víry a ani k ní nepřihlíží, porušují tak čl. 11 Listiny. Dále zaujímá názor, že z nálezu plyne široká ochrana dobré víry, kterou je nutno vždy poctivě zkoumat vzhledem k individuálním okolnostem daného případu.⁶⁸

Zde je namístě zmínit, z čeho dobrá víra potencionálního nabyvatele pramení. Od 1. 1. 1993 byl zaveden systém evidence právních a geodetických informací, tzv. katastr nemovitostí. Jedná se o veřejný soubor údajů o nemovitostech v České republice, zahrnující jejich popis, soupis a geometrické a polohové určení. Tento systém mimo jiné slouží dle ustanovení § 1 odst. 3 zákona o katastru nemovitostí České republiky jako zdroj informací. Tyto informace jsou získávány zápisem do katastru, tj. vkladem, záznamem, poznámkou, nebo na základě výmazu. Tyto zápisy jsou pak ovládány několika zásadami.⁶⁹ V této problematice je nejdiskutovatelnější otázka zásady materiální publicity. Ta je někdy označována jako zásada veřejné víry. Zásada, která je

⁶⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11. 5. 2011. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 2011, II. ÚS 165/11. Dostupné z: <http://www.concourt.cz/soubor/5243>

⁶⁹ Zásady ovládající zápis do katastru nemovitostí: Zásada formální pravdy; zásada priority; zásada intabulační; zásada dispoziční; zásada legality a zásada materiální publicity.

ustanovena v § 11 zákona č. 265/1990 (*zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem*) vyjadřuje, že každý, kdo vychází ze zápisů v katastru nemovitostí učiněných po dni účinnosti tohoto zákona, tj. po 1. lednu 1993, je v dobré víře, že stav katastru nemovitosti odpovídá skutečnému stavu věcí a je tedy chráněn v nabytých právech, ledaže musel vědět, že stav zápisů v katastru nemovitostí neodpovídá skutečnosti. Neznamená to tedy nic jiného, než že kdo v dobré víře podle údajů evidovaných v katastru nemovitostí nabyl do vlastnictví nemovitost a po určitém čase se ukáže, že nabyl vlastnictví od nevlastníka, je tato dobrá víra předpokladem vydržení vlastnického práva k nemovitosti po desetileté nepřetržité držbě v dobré víře podle ustanovení § 134 ObčZ. Jestliže dosud neuběhla desetiletá nepřetržitá držba a oprávněný vlastník se začne domáhat svého vlastnictví, má oprávněný držitel právo ponechat si plody a užitky nemovitostí za dobu oprávněné držby, avšak nemovitost i přes svou dobrou víru musí vydat jejímu skutečnému vlastníku.

Zde mnohým vytane na mysl otázka, kam se vytratila spravedlnost? Copak je možné zakoupit nemovitost a pak se celých deset let strachovat, že mi nenáleží jako oprávněnému vlastníku, ale jen jako oprávněnému držiteli? Pokud oprávněný vlastník přijde se svým právem k nemovitosti, pak asi nebude nabyvateli v dobré víře útěchou, že je oněch x let oprávněným držitelem. Tato diskutabilní otázka však nenapadla jen mne, ale i řadu odborníků a své stanovisko k problému zaujal i Ústavní soud. Ten v již zmíněném nálezu (sp. zn. II. ÚS 165/11) odkazuje na další nálezy, ve kterých se soud spokojil jen s kritikou zásady materiální publicity, kde ji vnímá jako nedostatečnou při ochraně nabyvatele. Dále k tomu uvádí následnou citaci z odborné literatury, která také nesouhlasí s nedopracovaným uplatněním zásady materiální publicity. „[Zásada materiální publicity]... má chránit toho, kdo jedná v důvěře v pravdivost a úplnost zápisů v katastru. Dosavadní právní úprava umožňuje skutečnému vlastníku nemovitosti, aby se domohl vlastnického práva i na osobě, která nabyla vlastnické právo od osoby, která byla v katastru zapsána jako vlastník. A to i přesto, že skutečný vlastník si v rozporu s ohlašovací povinností ponechal po dlouhou dobu doklady o svém vlastnictví pro sebe, nepožádal o zápis svého vlastnického práva ve svůj prospěch a nečinně po dlouhou dobu přihlížel, že podle zápisů v katastru je jako vlastník zapsán někdo jiný. Takto může skutečný vlastník, který se o zápis svého vlastnického práva nepostará, rozvrátit celý řetězec nabývajících jednání, vycházejících z důvěry v pravdivost zápisů v katastru. Pozdějším nabyvatelům pak zpravidla nezůstane

nemovitost a může se stát, že nedostanou zpět ani peníze, které za nemovitost vydali. To samé platí i pro nabyvatele jednající v dobré víře, pokud jde o nabytí jiných věcných práv k nemovitostem, včetně práv zástavních. Ust. § 11 zákona o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem tak budí mylný dojem, že v našem právním řádu je zásada materiální publicity plně uplatněna. Současná právní úprava tedy stále stojí na zásadě úplné materiální pravdy, kdy každý účastník právního vztahu je povinen vědět nejen o tom, co je v katastru zapsáno, ale i o tom, co v katastru zapsáno není, a přitom se o tom nemá možnost z katastru dozvědět⁷⁰

Dále soud říká, že dle názoru odborné veřejnosti je takový právní stav v rozporu s právní jistotou. Uvádí, že osoby jednající v dobré víře, vkládající důvěru ve správnost údajů v katastru nemovitostí, by neměly nést tak značně nepřiměřené riziko. Měla by být posílena ochrana dobré víry v pravdivost a úplnost zápisů v tomto evidenčním systému, a to každé takové osoby, která v tomto smyslu nabyla práva od osoby uvedené v zápisu jako oprávněný vlastník, i přesto, že by se později ukázalo, že tato osoba oprávněným vlastníkem není. S tímto stanoviskem nelze než souhlasit, protože je nemyslitelné, aby se každý takový nabyvatel obával po deset let, zda je či není oprávněným vlastníkem a zda se někdy někdo neobjeví a jeho vlastnictví nebude zpochybněno. Navíc nejen že by přišel o nemovitost, ale i jen stěží by se domáhal vrácení kupní ceny. A je až zarážející, že zákonodárce přes deset let tuto problematiku dostatečně nereflektuje a připravované novely jsme se po tuto dobu ještě nedočkali. Nicméně jako jistý pozitivní krok můžeme hodnotit úpravu nového občanského zákoníku, který zavádí zásadu tzv. materiální publicity. Ustanovení § 980 NObčZ odst. 1 říká, že „je-li do veřejného seznamu zapsáno právo k věci, neomlouvá nikoho neznalost zapsaného údaje. Stanoví-li to právní předpis, zapíše se do veřejného seznamu kromě věcného práva i právo užívání nebo požívání, jakož i omezení rozsahu nebo způsobu užívání nebo požívání věci spoluvlastníky.“ A následující odst. 2 tohoto zákona: „je-li právo k věci zapsáno do veřejného seznamu, má se za to, že bylo zapsáno v souladu se skutečným právním stavem. Bylo-li právo k věci z veřejného seznamu vymazáno, má se za to, že neexistuje.“

Tedy nezbyvá než trpělivě čekat na účinnost zákoníku a doufat, že zamýšlená

⁷⁰ Převzato z: Nález Ústavního soudu České republiky: II. ÚS 165/11; blíže v: PETR, Bohuslav. *Vydržení v českém právu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 91n ISBN 80-717-9386-8.

úprava se nemine účelem a že zákonodárce ve světle této úpravy dokončí slibovanou novelu zákona o katastru nemovitostí České republiky.

3.10 Zásada *nemo turpitudinem suam alegare potest*

Tato zásada vyjadřuje, že se nikdo nemůže s úspěchem dovolávat své nepoctivosti, tj. nikdo nemůže mít prospěch ze svého protiprávního chování, resp. takového chování, které je v rozporu s dobrými mravy. V našem právním řádu explicitní zakotvení dosud chybí, avšak jisté specifické vyjádření se objevuje v několika ustanoveních ObčZ. Např.:

- § 36 odst. 3 a 4: „Jestliže účastník, jemuž je nesplnění podmínky na prospěch, její splnění záměrně zmaří, stane se právní úkon nepodmíněným.“ „K splnění podmínky se nepřihlíží, způsobí-li její splnění záměrně účastník, který neměl právo tak učinit a jemuž je její splnění na prospěch.“
- § 40a věta druhá: „Neplatnosti se nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil.“
- § 49a „Právní úkon je neplatný, jestliže jej jednající osoba učinila v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět. Právní úkon je rovněž neplatný, jestliže omyl byl touto osobou vyvolán úmyslně.“

Uvedená ustanovení se týkají právních úkonů. V prvním případě jde o obsahovou složku nahodilou, tj. *accidentalia negotii*, kterou může být podmínka. Podmínkou rozumíme vedlejší ustanovení v právním úkonu, kdy účinnost takového právního úkonu je závislá na nějaké skutečnosti, která je v dané době nejistá. Nejistota pak spočívá v tom, že nevíme, zda, eventuálně kdy, nastane. („zda“ se narodí někomu dítě; „kdy“ konkrétní osoba zemře). Zmiňované ustanovení § 36 odst. 3 a 4 pak ve smyslu zásady *nemo turpitudinem suam alegare potest* limituje lidské chování tak, aby nedocházelo

k neoprávněnému maření podmínky či naopak k neoprávněnému způsobení podmínky.

Chybí-li právnímu úkonu některá z náležitostí, které zákon vyžaduje, pak při jejich nedodržení dochází k neplatnosti a to v důsledku zákonné sankce. Neplatnost pak můžeme rozlišit na neplatnost relativní a absolutní. Absolutní neplatnost nastává ze zákona a v tom případě se hledí z úřední povinnosti na takový právní úkon jakoby nikdy nebyl učiněn. Navíc nelze absolutně neplatný právní úkon promlčet. To však vyvolává pochybnosti z hlediska právní jistoty. „V platném občanském zákoníku platí zásada, že neplatné právní úkony jsou neplatné absolutně, pokud je zákon výslovně a taxativně neprohlašuje za neplatné relativně.“⁷¹ Naproti tomu relativní neplatnost nenastává ze zákona, ale subjekt se jí musí domoci u soudu na základě návrhu. Relativní neplatnosti je možné se dovolat do tří let, jinak dojde k jejímu promlčení. Projev zásady *nemo turpitudinem suam alegare potest* je pak spatřován v § 40a, kdy se subjekt nemůže s úspěchem dovolat relativní neplatnosti, jestliže ji sám, byť i nezaviněně, způsobil.

Další zmiňované ustanovení (§ 49a) pracuje s termínem omyl, kdy jeho právně relevantním předpokladem je jednak okolnost, bez níž by k právnímu úkonu nedošlo, a jednak jeden z účastníků takový omyl v druhém vyvolal, anebo o něm alespoň věděl či v důsledku okolností musel vědět. Vzhledem k „výslovnému a taxativnímu prohlášení“ ustanovení § 40a je takový právní úkon považován za relativně neplatný, ovšem nebyl-li omyl vyvolán úmyslně, protože v tom případě by byl právní úkon neplatný bez dalšího. A tím se opět dostáváme k ustanovení § 40a, kdy „neplatnosti právního úkonu pro omyl se nemůže dovolávat ten, kdo jej úmyslně či neúmyslně způsobil nebo o něm věděl či vědět musel.“⁷²

Odborná literatura dále uvádí ustanovení § 130 a §134 ObčZ, z kterých je možné zásadu též dovodit. Ale vzhledem k tomu, že institut držby a následného vydržení, již byl v této práci rozebrán v souvislosti se zásadou dobré víry a následně i pak se zásadou *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*, nepovažuji za účelné znovu toto téma opakovat.

Dále pak nemohu nezpomenout na ustanovení § 469 ObčZ, které uvádí, že relativně nezpůsobilým dědicem je ten, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům, anebo se dopustil zavrženíhodného

⁷¹ KNAPPOVÁ, M., J. ŠVESTKA a J. DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2005, s. 163. ISBN 80-7357-127-7.

⁷² tamtéž s. 155

jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy. Takový stav však není nezhojitelný. Ustanovení dále říká, že pokud je provinilému potencionálnímu dědici zůstavitelem odpuštěno, je mu následně umožněno dědické nástupnictví.

Co je považováno za zavrženíhodné jednání zákon neuvádí. Bude tedy nutné konkrétní posouzení daného případu. Zřejmě ale půjde o formy psychického či fyzického nátlaku na zůstavitele při pořizování poslední vůle. Takový právní úkon ale bude již sám o sobě neplatný vzhledem k nedostatku svobody vůle. Za další takové jednání je možné považovat i zatajení či zfalšování závěti, bránění v pořízení, změně či zrušení závěti. Z logiky věci vyplývá, že pachatel trestného činu je nezpůsobilý dědit pouze v tom případě, že se dopustil trestného činu ještě před smrtí zůstavitele. Avšak zavrženíhodné jednání vede k důsledku dědické nezpůsobilosti dle § 469 ObčZ i po zůstavitelově smrti.

Společensky víc než nepřijatelný je případ, kdy potomek úmyslně zavraždí své rodiče z důvodu, aby mohl „ihned“ dědit. V takovém případě je evidentní, že pachateli nemůže být zůstavitelem odpuštěno, a tak se stává dědic nezpůsobilým dědicem.

Jak bylo zmíněno výše, zásada *nemo turpitudinem suam alegare potest* dosud explicitně vyjádřena v ObčZ není, avšak v NObčZ se již můžeme těšit z právního ustanovení § 6 odst. 2, kde je řečeno, že: „Nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu. Nikdo nesmí těžit ani z protiprávního stavu, který vyvolal nebo nad kterým má kontrolu.“ Také zmiňovaná úprava nezpůsobilého dědice je v NObčZ v ustanovení § 1481 konkretizována jako zavrženíhodné jednání proti zůstavitelově poslední vůli „...zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul.“ Navíc v následujícím ustanovení vymezuje další právní skutečnosti, které vedou k dědické nezpůsobilosti. V § 1482 odst. 1 se zabývá činem naplňujícím znaky domácího násilí, v témže ustanovení odst. 2 se pak zabývá zneužíváním výkonu rodičovské odpovědnosti a závažným zanedbáváním z vlastní viny, které vede ke zbavení rodičovské odpovědnosti.

3.11 Zásada ekvity

Pojem ekvity je někdy označován jako synonymum spravedlnosti. Jak moc přesné je toto tvrzení si netroufám soudit, ale pokud vyjdu z římského *aequitas*, znamenající rovnost/ spravedlnost či též ve významu smysl pro právní řád, usuzuji, že postupem času došlo k počeštění tohoto latinského pojmu. Již římsští praetori při aplikaci práva, které se postupem doby jevilo jako zastaralé a již nespravedlivé, se uchýlovali k samostatnému jednání. Při posuzování byli vedeni právě „tzv. *aequitas*, tj. smysl pro vyšší spravedlnost a prosazování obecného prospěchu.“⁷³

Definovat spravedlnost je prakticky nemožné. Každý podvědomě cítí její hodnotový charakter, ale jednotnou definici podat neumíme. Můžeme se alespoň inspirovat u mnoha filosofů, kteří se o to nesčetněkrát pokoušeli. Aristoteles dělil spravedlnost na diortotickou a distributivní. Ulpianus či sv. Tomáš Akvinský přišli s koncepcí spravedlnosti, jako pevné trvalé vůle, která přiznává každému, co mu právem náleží. Římané tuto poučku dělili do třech částí:

- *neminem laedere* – nikomu neškodit
- *honeste vivere* – počestně žít
- *suum cuique tribuere* – každému dát, co jeho jest.

Z pozdějších filosofů je možno zmínit H. L. Harta, který říkal, že stejné případy se mají posuzovat stejně, rozdílné případy rozdílně.⁷⁴ Weinberger zastává názor „vycházející z racionální analytické koncepce právní spravedlnosti – rozumnou konstrukci spravedlivého rozhodnutí v jednotlivém případě, jež má vyhovět jak praktickým požadavkům právního života, tak i postulátu právní jistoty, právní logice i formální rovnosti“⁷⁵ A takto bychom mohli jmenovat další a další.

Spravedlnost nelze vnímat osamoceně, ale je třeba ji vnímat v kontextu s jinou

⁷³ KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xxii, s. 19. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-7179-031-1.

⁷⁴ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozš. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, s. 252 Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7304-X.

⁷⁵ WEINBERGER, Ota. *Filozofie, právo, morálka: (problémy praktické filozofie)*. Vyd. 1. Překlad Pavla Váňová. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 22. Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 118. ISBN 80-210-0613-7

hodnotou. Nejčastěji je spojována s hodnotami, jako je mravnost, morálnost, etika. V tomto duchu se se spravedlností setkáváme prakticky denně. Avšak je nutné ji posuzovat v časové souvislosti. Co je morální dnes, nebylo považováno za morální před lety. Spravedlnost právní je chápána jako chování lidí v souladu se zákonem. I když v takovém případě nemusí jít vždy o spravedlnost v etickém smyslu. Což jasně dokazuje latinská parémie *summum ius, summa iniuria*. V neposlední řadě je spravedlnost vnímána ve spojení s hodnotou rovnosti. Opět mi nedá než připomenout římskou definici *ars boni et aequi*, tj. umění rozpoznat dobré a rovné. Spravedlnost je tedy možné vnímat jako korektiv k odstranění přílišného formalismu, tvrdosti zákona.

V soukromém právu se termín ekvita resp. spravedlnost objevuje v zákoně 216/1994 Sb. zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů v ustanovení § 25 odst. 3, kde je řečeno, že „při rozhodování se rozhodci řídí hmotným právem pro spor rozhodným; mohou však spor rozhodnout podle zásad spravedlnosti, avšak jen tehdy, jestliže je k tomu strany výslovně pověřily.“ Avšak nemyslím, že by byla v hojné míře využívána.

3.11.1 Zásada dobrých mravů

Stejně jako termín ekvita ani dobré mravy nelze jednoznačně definovat. Jde o hodnotové hledisko, které je společností lidí vnímané jako jakýsi nejobecnější standard správného chování. Hodnota, která je někdy pojímána jako součást morálky, pomáhá vytvářet vhodné životní postoje a usiluje o kvalitní soužití lidí ve společnosti. Směle můžeme tvrdit, že jde o hodnotu, která jde napříč celým společenským spektrem. Od útlého věku na nás působí ve formě principů, pravidel, požadavků či norem. Člověk má tak možnost si na jejich základě utvořit svoji jedinečnou osobnost a působit tak na druhé a zároveň skrze tyto principy poznávat smysl lidského společenství. Chování na základě dobrých mravů představuje tedy souhrn právně nezávazných příkazů či doporučení, které jsou respektovány převážnou většinou členů společnosti a které se uplatňují ve všech společenských sférách. Nejinak je tomu i ve sféře práva, kam vstupuje tato zásada jako korektiv, apelující na správné jednání člověka svobodně vstupujícího do soukromoprávních vztahů.

V českém právním řádu, resp. v občanském právu, se setkáme s touto zásadou v ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ, které bylo v této práci již zmiňováno v souvislosti se

zásadou *neminem laedit, qui iure suo utitur*, avšak v tomto smyslu je v ustanovení vysloven zákaz výkonu práv a povinností v rozporu s dobrými mravy. Zásadu dobrých mravů najdeme i v řadě dalších ustanovení, kde nabývají významu kritéria pro uplatnění soukromoprávních sankcí. Příkladem je možno uvést ustanovení § 39 ObčZ (sankce neplatnosti); ustanovení § 424 ObčZ, kde je řečeno, že „za škodu odpovídá i ten, kdo ji způsobil úmyslným jednáním proti dobrým mravům.“ Dále je možno jmenovat řadu ustanovení, kde je též promítnuta zásada dobrých mravů. A to např. v části sedmé zabývající se děděním: § 469a, § 471 odst. 1, § 482 odst. 2; dále pak v § 564, § 630, § 711 odst. 2 písm. a).

3.11.2 Zásada zákazu zneužití práv

Tato zásada vyvolává řadu otázek. Platí-li zásada *neminem laedit qui iure suo utitur*, co konkrétně pak představuje zákaz zneužití práv? Je možné tento zákaz vnímat jako zásah do zákonem neomezeného subjektivního práva? Nebo jde jen o vyjádření limitu výkonu subjektivního práva k zachování právní rovnováhy? Vždyť stejně jako platí předchozí parémie, tak rovněž i *non omne, quod licet, honestum est*.

Obecně bývá považováno zneužití subjektivních práv za jeden z typů protiprávního chování, které sice po formální stránce nepřekračuje právní rámec subjektivního práva, avšak překračuje rámec zneužití, který je vymezen v odlišných právních řádech různorodými kritérii (např. úmysl škodit jinému bez vlastního přímého užitku, poškození oprávněného zájmu nebo subjektivního práva jiné osoby, rozpor se společenským určením subjektivního práva apod.). Uplatnění zákazu zneužití práva se v procesu realizace subjektivních práv projevuje tak, že obecně vymezené subjektivní právo nelze vykonat, jeho výkon nepožívá právní ochrany či jeho výkon je sankcionován v případě, že v dané situaci poruší kritérium zákazu zneužití.⁷⁶

Existují dvě teorie zákazu zneužití práv, a to vnitřní a vnější teorie. Dle vnější teorie subjekt nepřekračuje meze při výkonu svých práv. Zneužitím práva se pak rozumí to, že subjekt jednal na základě nedovolených pohnutek. V případě vnitřní teorie jsou pak subjektivní práva omezována v jejich obsahu na základě zvoleného srovnávacího

⁷⁶ Zneužití práva. *Sagit* [online]. [2004], 01.05.2004 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&levelid=OC_593.HTM

měřítka. Subjektivní právo se tak stává „v očích“ objektivního práva nástrojem k dosažení cíle, který je konkrétně poskytnut ochraně zájmů subjektů. Subjekt, jednající nad rámec stanovených kritérií subjektivních práv tak překračuje vymezený rámec subjektivních práv a jedná neoprávněně.⁷⁷

Zákaz zneužití nalezneme jak v ústavních předpisech, tak i v občanském zákoníku. V Listině základních práv a svobod v čl. 11 odst. 3, kde se zákaz zneužití vztahuje na zneužití vlastnického práva. V občanském zákoníku výslovný zákaz nenalezneme, avšak můžeme jej rozklíčovat z ustanovení § 3 odst. 1, kde je zároveň s dobrými mravy stanoven zákaz výkonu takových práv a povinností, které bez právního důvodu zasahují do práv a oprávněných zájmů jiných.

⁷⁷ HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 92. Edice učebnic PrF MU, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.

Závěr

Sociologie označuje společnost jako „skupinu lidí, kteří žijí na určitém území, podléhají témuž systému politické autority a moci a uvědomují si, že mají jinou identitu než ostatní skupiny žijící v jejich sousedství“.⁷⁸ Společnost jako hmotný živel (homogenní) je zapotřebí organizovat, usměrňovat její vývoj patřičným směrem a stabilizovat vzájemné společenské vztahy. Jinak by nejspíš společnost setrvala v neuspořádaném stavu, tak jak tuto představu vyslovil anglický filozof Tomáš Hobbes, tj. *bellum omnium contra omnes*. Společnost je tedy regulována prostřednictvím normativních systémů, mezi které je možno zařadit normy morálky, náboženství či etiky. Za nejvýznamnější je ovšem považováno právo. Otázkou je, co je to právo a jeho relevantnost ve společnosti? Určité argumentační zdůvodnění nám přináší přirozenoprávní teorie, která (velmi zjednodušeně řečeno) říká, že právo je dáno dle Kantovy filosofie transcendentálně, dále naturalisticky, nebo dokonce, že vychází ze samotné podstaty člověka a společnosti. Právo prostřednictvím norem působí na lidskou vůli a tím ovlivňuje lidské chování. Působení není nahodilé, ale funguje na základě sankčního mechanismu, čímž jsou lidé motivováni právo dodržovat.

Právo je možné členit dle různých kritérií. Jedním z nich je rozdělení do dvou subsystemů představujících právní dualismus, a to na právo veřejné a právo soukromé. Jeho kořeny sahají až do časů antického Říma, které rozlišovalo *ius publicum* a *ius privatum*. Teorií zabývajících se tímto dělením je několik. Za nejznámější, avšak ne úplně přesnou, je považován Ulpiánův výrok: „*Publicum ius id est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem.*“

Pro soukromé právo je charakteristické, že je vystavěno na metodě právní regulace, kterou je rovnost subjektů v soukromoprávních vztazích, do kterých vstupují z vlastní svobodné vůle. Uplatňuje se především prostřednictvím právního institutu, kterým je smlouva. Jako další charakterový rys je možno zmínit převažující využití dispozitivních norem.

Právo reflektující vývoj společnosti se velmi dynamicky a pružně vyvíjí a mění, stává se podrobnějším a často hůře přehledným. Pochopitelně se tak děje ve všech

⁷⁸ MUCHA, Ivan. *Sociologie: základní texty*. 2. rozš. vyd. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004, s. 79
ISBN 80-863-9113-2.

právních odvětvích a nejinak je tomu i v právu soukromém. Aby se lidský jedinec v této složité spleti normativních pravidel neztratil, mohou právní zásady sloužit jako orientační záchytné prvky. Je to dáno zejména tím, že se zásady zcela bezvýhradně nevážou na platné právní normy. Kdyby ano, ztrácel by se v podstatě jejich funkční smysl. Pokud uvážíme, že se právo mění, znamená to, že staré neúčelné normy budou derogovány novějšími. To by znamenalo, že se zánikem normy by pak zanikla i zásada. Můžeme tedy souhlasit s tvrzením prof. Telece, který říká, že „právní principy jsou nervy každého právního řádu. Současně jsou nástrojem, jímž právník, ale koneckonců i zkušený právní laik a řekl bych, že kdokoli, může poměrně snadno diagnostikovat stav zákonného bezpráví, jestliže tento stav v lidské společnosti nastal nebo reálně hrozí.“⁷⁹

Stejně jako pro neodbornou veřejnost, tak i pro zákonodárce, mají zásady svůj specifický význam. Stávají se vodítkem při tvorbě práva a zároveň vytvářejí rámec, ve kterém má zákonodárce možnost se pohybovat. Rovněž při aplikaci práva je jejich role nezpochybnitelná. Zejména při interpretaci norem či překlenování mezer v zákoně.

Je více než zřejmé, že právní zásady jsou důležitým prvkem v systému práva. Avšak diskuzi vyvolává otázka jejich zdroje. Ztotožňuji se s myšlenkou, že „právní principy jsou pravidla, která jsou staletou vymožeností právní kultury a jsou právu imanentní v právním státě, ať jsou nebo nejsou výslovně vyjádřena v platných právních normách. Mnohé z těchto principů byly formulovány již klasickými římskými právníky a jejich pokračovateli. Jiné jsou produktem právního vývoje od počátku konstitucionalismu, od prosazení zásady rovnosti občanů před zákonem a veřejnou mocí a od formování právního státu“.⁸⁰

Další polemiku nabízí spor o to, jak k zásadám přistupovat. Zda je lze považovat bez výrazných odlišností za právní normy, které jsou při aplikaci používány stejným způsobem, anebo je nutné je naopak od právních norem odlišovat? Jednoznačný názor bude zřejmě výsledkem řady dlouhých diskusí. Osobně základní zásady vnímám jako specifická normativní pravidla nejvyššího stupně zobecnění, které i přes evoluční změny společnosti jsou stále nepopíratelnými nositelkami hodnot. Naproti tomu stojí zásady, které jsou významné pro konkrétní odvětví, a které ale mohou své uplatnění

⁷⁹ TELEC, I. Právní principy a některé jiné věci. *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2002, č. 6, s. 624. ISSN 0231-6625.

⁸⁰ BOGUSZAK, J. Právní principy, hodnoty a finalita. In: BOGUSZAK, Jiří. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 26. ISBN 80-901064-5-5.

leckdy pozbyt. Například o zásadě, typické pro rodinné právo *mater semper certa est, pater incertus*, by před několika lety bylo nemyslitelné, že by v čase budoucím bylo možné o tomto tvrzení pochybovat. Vždyť ustanovení zákona 1963/94 Sb. Zákon o rodině v hlavě třetí § 50a říká, že „matkou dítěte je žena, která dítě porodila“. Avšak medicína ve svém vývoji nezadržitelně pokročila a toto tvrzení bylo „nabouráno“ možnostmi tzv. náhradního mateřství.⁸¹ Nový občanský zákoník tuto nově vzniklou mezeru v zákoně reflektuje v ustanovení § 804, kde v současnosti jako jediná zmínka je, že „osvojení je vyloučeno mezi osobami příbuznými v přímé linii a sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství“. Tedy znamená to, že zmiňovaná zásada platí i nadále a i nadále je matkou dítěte žena, která dítě porodila. (§ 775 NObčZ).

Ale zpět ke stěžejnímu tématu této práce, tedy základním zásadám. Právo spolu se zásadami chrání hodnoty, které jsou společností uznávány. A řada těchto hodnot, potažmo zásad, je zakomponována do katalogu základních lidských práv a svobod. Jmenovat můžeme stěžejní soukromoprávní zásady jakou je zásada rovnosti, autonomii vůle, zásada vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno. Další mnou zpracované zásady jsou pak inkorporovány v občanském zákoníku nebo jsou odrazem jeho některých ustanovení.

Snahou této práce bylo analyzovat problematiku principů nejen v obecné rovině, ale i v kontextu se soukromým právem. Poukázat na jejich místo v právním systému, zhodnotit jejich význam a účel. Propojit jednotlivé zásady s instituty práva, které jsou jimi dotvářeny či chráněny. Dále bylo snahou upozornit na možná úskalí nazírání na jednotlivé zásady. Smyslem práce nebylo vymezit všechny zásady související se soukromoprávní úpravou, ale pouze ty, které jsou považovány za základní či ty, které jsou pro tento subsystém významné.

Vzhledem k velmi rozsáhlé problematice nebylo možné podrobně zahrnout

⁸¹ Náhradní neboli surogátní mateřství znamená, že do reprodukčního cyklu bude zapojena třetí osoba. „Náhradní mateřství představuje proces, kdy embryo biologických rodičů donosí náhradní matka - tedy žena, která svolí k zavedení embrya do své dělohy s úmyslem otěhotnět, dítě donosit a porodit, ale vzdát se rodičovských závazků k tomuto dítěti a umožnit biologickým rodičům, aby toto dítě "adoptovali" (= nezrušitelně osvojili), respektive pokud je v rodném listě dítěte uveden již jeho biologický otec, osvojuje si dítě pak pouze jeho biologická matka.“ Citováno z: Náhradní (surogátní) mateřství. *Sanatorium Repromeda: Centrum reprodukční medicíny a preimplantační diagnostiky* [online]. Brno [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.repromeda.cz/nahradni--surrogatni--materstvi.html>

všechny aspekty týkající se základních zásad tak, jak by si to zasloužily. Práce je tedy pokusem o širší pohled na pojem a význam základních zásad, kdy výše uvedené cíle byly, jak pevně doufám, alespoň rámcově splněny. Avšak práce i přes veškerou snahu nepřináší žádné nové poznatky. Snad tedy poslouží přinejmenším jako orientace či k hlubšímu zamyšlení nad danou problematikou.

Summary

Law as a prescriptive system is a very difficult phenomenon. Its dynamic development reflects the development of the whole society. A lot of theories try to find the answers to the questions of what law is, where it came from and where it is aiming. It is divided into different branches and sub branches. The continental law is usually divided into two subsystems; namely public law and private law. Equality of the subjects in the civil relations is characteristic for the private law. The subjects enter the relations most often on the basis of a treaty of their own free will.

The question of legislator independent law results from the theory of the natural law. The term of positive law supports the opposite idea, by which we mean the valid law. However, this may tend to the legal formalism, which would not have to be the statement of equality in all circumstances. In some cases it would not be possible to include the given problem into any proper rule according to the given criteria; moreover, the situation of the so called legal gap can appear. In such cases (and in many other cases) the legal principles help us solve the difficulties. Basic principles can be perceived as support mechanisms that help us with the creation and subsequent interpretation of precepts of law; moreover, they can be perceived as orientation elements in the law for the laic public.

The thesis tries to highlight the meaning and the purpose of legal principles, define their position in law and it mentions the source of these principles. Primarily the thesis deals with the basic principles of private law and their demands in particular institutes of law. Furthermore, the thesis mentions in which provisions of valid law the principles are incorporated or which provision they reflect. The exhaustive list of principles and their processing is above all based on the axiological basis. It works mainly with the values of equality (the principle of discrimination ban), freedom (the principle of free will), certainty (the principle of good faith), equity (the principle of good manners), etc. The thesis ends with the summary of the used sources.

Příloha – přehled vybraných pojmů, zásad a citátů

- **accidenta negotii** – vedlejší ustanovení právního jednání netvořící pojmový rys právního úkonu
- **ars aequi et boni** – umění rozeznat co je dobré a rovné = spravedlnost
- **bellum omnium contra omnes** – válka všech proti všem
- **bona fide** – v dobré víře; v dobrém úmyslu
- **de lege ferenda** – z hlediska připravovaného zákona
- **de lege lata** – z hlediska platného zákona
- **dura lex, sed lex** - tvrdý zákon, ale zákon
- **ex nunc** – z nynějšího hlediska
- **ex post** – po skončení, dodatečně
- **ignorantia legis non excusat** – neznalost práva nikoho neomlouvá
- **inter partes** – mezi stranami závazku
- **iura novit curia** – soud zná právo
- **iura vigilantibus, non dormientibus prosunt** – práva slouží bdělým, nikoliv spícím
- **iura quaesita** – nabytá práva
- **lex perfecta** – dokonalý zákon
- **lex posterior derogat legi priori** – zákon pozdější ruší zákon dřívější
- **lex retro non agit** – zákon nepůsobí nazpět
- **lex specialis derogat legi generali** – zákon zvláštní ruší zákon obecný
- **lex superior derogat legi inferiori** – vyšší zákon ruší nižší zákon
- **mater semper certa est, pater incertus** – matka je vždy jistá, otec je nejistý
- **neminem laedere** – nikomu neškodit; nikomu neubližovat
- **neminem laedit, qui iure suo utitur** – nikoho nepoškozuje ten, kdo vykonává své právo
- **nemo iudex in causa sua** – nikdo nebudiž soudcem ve vlastní při
- **nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet** – nikdo na jiného nemůže převést více práva, než má sám
- **nemo tenetur ad impossibile** – nikdo nemůže být nucen k nemožnému
- **nemo turpitudinem suam alegare potest** – nikdo se nemůže dovolávat toho, že sám porušil své právo

- **non omne, quod licet, honestum est** – ne vše, co je dovoleno, je čestné
- **nulla lex valis commoda omnibus est** – žádný zákon není dost výhodný pro všechny
- **pacta sunt servanda** – smlouvy mají být dodržovány
- **publicum ius id est, quod ad statum rei romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem** – veřejné právo je to, které se týká římského státu, soukromé to, které sleduje prospěch jednotlivců
- **quid iuris** – co je právo; co je po právu
- **summum ius, summa saepe iniuria** – svrchované právo je často svrchovaným bezprávím
- **vigilantibus iura skripta sunt** – právo je psáno pro bdělé
- **volenti non fit iniuria** – chtějícímu se neděje bezpráví⁸²

⁸² Zdroj přílohy:

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozš. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, s. 271 – 283. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7304-X.

KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xxii, s. 350 - 365 Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-7179-031-1.

KLANG, Miloš. *Malá encyklopedie latiny v právu: slova, slovní obraty a úsloví z latiny pro právníky*. 4. dopl. vyd. Praha: Linde, 2004, 173 s. ISBN 80-720-1456-0.

Literatura

KNIHY, PERIODIKA, SBORNÍKY:

- BOGUSZAK, J. Právní principy, hodnoty a finalita. In: BOGUSZAK, Jiří. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 23-36. ISBN 80-901064-5-5.
- BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. Praha: ASPI Publishing, 2004. ISBN 80-7357-030-0.
- DVOŘÁK, Jan. Pacta sunt servanda?. In: *Pocita Martě Knappové k 80. narozeninám*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005, s. 45-57. ISBN 80-7357-133-1.
- ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001, 302 p. ISBN 80-7201-303-0.
- FULLER, Lon L. *Morálka práva*. 2. opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998, 229 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0565-8.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozš. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, s. 15. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7304-X.
- HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 168 s. Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 211. ISBN 80-210-2001-6.
- HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Úvod do soukromého práva*. 2., rozš. a upr. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 158 s. Edice učebnic PrF MU, č. 294. ISBN 80-210-2976-5.
- HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s. Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 367. ISBN 978-802-1050-631.
- HURDÍK, Jan, Petr LAVICKÝ a Ivo TELEČEK. *Občanské právo hmotné*. Žilina: Poradca podnikateľa, 2008, s. 9-14. ISBN 978-80-7380-136-6.
- KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xxii, 386 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-7179-031-1.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 41. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-7179-028-1.
- KNAPPOVÁ, M., J. ŠVESTKA a J. DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 4.,

aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2005, 3 v. ISBN 80-7357-127-7.

- MUCHA, Ivan. *Sociologie: základní texty*. 2. roz. vyd. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2004, 302 s. ISBN 80-863-9113-2.
- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda I. díl: Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-7201-141-3.
- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda II. díl: Ústavní právo České republiky*. Praha: Linde, 2004, 241 s. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-720-1472-2.
- SLÁDEČEK, Vladimír. Rovnost a zákaz diskriminace. In: MALACKA, Michal. *Sborník příspěvků z konference k připravované rekonstrukci občanského zákoníku z 30.11.-1.12.2005*. Editor Michal Malacka. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, s. 93-109. ISBN 80-244-1299-3.
- TELEC, Ivo. Právní principy a některé jiné věci. *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2002, č. 6, 621 - 633. ISSN 0231-6625.
- TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2010, 332 p. ISBN 978-808-7284-018.
- URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého: římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 109. Právní učebnice (C. H. Beck). ISBN 80-717-9504-6.
- VEČEŘA, Miloš. Právní principy a jejich funkce v právu. In: BOGUSZAK, Jiří. *Právní principy: kolokvium*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 61-64. ISBN 80-901064-5-5.
- WEINBERGER, Ota. *Filozofie, právo, morálka: (problémy praktické filozofie)*. Vyd. 1. Překlad Pavla Váňová. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 178 s. Spisy Právní fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 118. ISBN 80-210-0613-7.
- WIPPLINGEROVÁ, Miloslava. *Základy soukromého práva*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, Ekonomická fakulta, 2000, 72 s. ISBN 80-708-2630-4.

SLOVNÍKY:

- KLANG, Miloš. *Malá encyklopedie latiny v právu: slova, slovní obraty a úsloví z latiny pro právníky*. 4. dopl. vyd. Praha: Linde, 2004, 173 s. ISBN 80-720-1456-0.
- LINHART, J. *Slovník cizích slov pro nové století*. Praha: Dialog, 2004, 412 s. ISBN 80-858-4361-7.
- OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátý díl, Pohora-Q.v*. Praha: Otto, 1903. 1087 s.
- OTTO, Jan, ed. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýsedmý díl, Vůz - Žyžkovski*. Vydavatel a nakladatel J. Otto, 1908. 902 s.

PRÁVNÍ PŘEDPISY:

- ústavní zákon č. 1/1993, Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod, publikována pod č. 2/1993 Sb.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění 401/2012 Sb.
- Zákon č 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění 428/2011 Sb.
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění 503/2012 Sb., 396/2012 Sb., 428/2011 Sb.
- Zákon 365/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů,
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – nový (účinný 1. ledna 2014)

JUDIKATURA:

- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 6.4.2005. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 2005, II. ÚS 87/04. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-87-04>
- Nález Ústavního soudu české republiky ze dne 4.11.1998. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 1998, II. ÚS 236/97. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/II.%C3%9AS236/97>
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 12.3.2002. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 2002, Pl. ÚS 33/01. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/Pl.%C3%9AS33/01>

- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 4.2.1997. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 1997, ÚS 21/1997. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/nalez-ustavniho-soudu-ceske-republiky-2237.html>
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11.5.2011. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 2011, II. ÚS 165/11. Dostupné z: <http://www.concourt.cz/soubor/5243>
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17.12.1997. In: *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu*. 1997, Pl. ÚS 33/97. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-33-97>
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14.6.2001. In: *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2001, 30 Cdo 257/2001. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/30Cdo257/2001>
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 7.5.2002. In: *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2002, 22 Cdo 1843/2000. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/dobra-vira-17266.html>
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18.3.2008. In: *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2008, 28 Cdo 4833/2007. Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/28Cdo4833/2007>
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.6.2007. In: *Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2007, 32 Odo 72/2006. Dostupné z: <http://pravo4u.cz/judikatura/nejvyssi-soud-cr/32-odo-72-2006/>

INTERNETOVÉ ODKAZY:

- Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora. In: [online]. [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>
- PRAMENY PRÁVA - PRINCIPY NEBO ZÁJMY?. CEPL, Vojtěch. *Občanský institut* [online]. 1999 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/cs/PRAMENY-PRAVA-PRINCIPY-NEBO-ZAJMY/>
- Náhradní (surrogátní) mateřství. *Sanatorium Repromeda: Centrum reprodukční*

medicíny a preimplantační diagnostiky [online]. Brno [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.repromeda.cz/nahradni--surrogatni--materstvi.html>

- Zneužití práva. *Sagit* [online]. [2004], 01.05.2004 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&levelid=OC_593.
HTM
- Mimosoudní řešení sporů. *Businessinfo.cz: Legislativa, právo: orientace v právních úkonech* [online]. 2010 [cit. 2013-03-07]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/mimosoudni-reseni-sporu-opu-4628.html#b0>